

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

МАСТЕР РАД

АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ И ТЕРОРИЗАМ

Ментор
Проф. др Драган Симеуновић

Кандидат
Саша Антанасијевић

БЕОГРАД, 2017.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

МАСТЕР РАД

АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ И ТЕРОРИЗАМ

Ментор
Проф. др Драган Симеуновић

Кандидат
Саша Антанасијевић

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ

1. Проф. др Драган Симеуновић

2. проф. др Мирослав Талијан

3. Проф. др Иван Петровић

Сажетак

Тероризам као облик организованог и политички мотивисаног насиља од свог настанка представља претњу широм света, а испољава се на различите начине и у различитим облицима, а сада већ постаје глобални светски проблем, с обзиром на то да као појавни облик у једној средини, по правилу никада не остаје изолован на одређеном простору већ се веома брзо шири и грана и на друге просторе. Предуслов успешног супротстављања терористичким дејствима јесте познавање могућих узрока тероризма. Отклањање свих узрока који условљавају појаву тероризма практично је немогуће, због тога што су они многобројни, различити, па и непознати.

Због тога је циљ овог рада да се прикаже, како је једна од главних карактеристика савремених оружаних сукоба асиметрија, односно да су сукоби (ратови) данашњице заправо асиметрични ратови. У њима је једна страна у сукобу инфериорна, а услед немогућности да се победа у сукобу оствари конвенционалним ратовањем, слабија страна као начин борбе бира извођење терористичких аката.

Асиметрично ратовање се теоретски одређује као ситуација, где један од противника није у стању, или не жели, да води рат са сличним саставом снага, доктрином и материјалним ресурсима и има другачије политичке и војне циљеве него његов противник. Термин одражава ситуацију која је све присутнија од раних деведесетих, а била је посебно нетрадиционална и непозната у протеклих неколико векова. То је ситуација у којој држава, па и друштво у целини, није суочено с тешко наоружаном и јаком војном силом на коју одговара истом таквом већ напротив, са веома израженом асиметричном претњом која долази од слабог противника, групе људи или чак анонимног појединца. Те претње не доносе опасност да се, за нације развијеног света, претворе у велики конвенционални рат, али представљају једнаку, ако не и већу опасност за становнике и владе тих држава.

Са друге стране, тероризам као сложени облик политичког насиља, које је организовано, индивидуално и (ређе) институционализовано се најчешће карактерише кроз извођење застрашујућих насилно-физичких и психолошких метода политичке борбе којима се, обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности друштва, систематски покушава остварење „великих циљева“.

Савремени тероризам представља друштвени феномен који се доживљава као потпуно нова појава, с обзиром на начин његовог испољавања. При томе, основне

карактеристике чини његов глобални карактер, односно могућност угрожености терористичким актом у било којој земљи, на било ком месту и у било које време на Планети.

Посебна пажња биће у раду биће посвећена асиметричности као доминантној карактеристици ратова данашњице, затим појави тероризма коме може прибећи инфериорнија страна у сукобу, што указује да ће суштитна рада бити на утврђивању повезаности између асиметричног ратовања, као узрока са једне стране и појаве тероризма као последице са друге стране.

Кључне речи:

Асиметрија

Асиметрично ратовање

Тероризам

Класификација тероризма

Ратови данашњице

Политичко насиље

Рат

Abstract

Terrorism as a form of organized criminal and political motivated violence since its creation represents a threat to the world and is manifested in various ways and in various forms, and now it becomes a global world problem, considering that as a rule, it never remains isolated in a certain area, but quickly rises to other places. Precondition for successful counteraction to terrorist acts is to know possible causes of terrorism. Removing all reasons that cause occurrence of terrorism which for terrorism in fact is quite impossible, because they are multi-facted, different and unknown.

Therefore, the aim of this work is to show that one of the main features of modern armed conflicts is asymmetry, that the conflicts (wars) of today are actually asymmetric wars. In them, one side of the conflict is inferior, and because of the impossibility of winning the conflict in a conflict by conventional warfare, the weaker party chooses the execution of terrorist acts as a way of fighting.

Asymmetric warfare is theoretically determined as a situation where one of the opponents is unable or unwilling to lead a war with a similar composition of forces, doctrine and material resources, and has different political and military goals than his opponent. The term reflects a situation that is increasingly present since the early nineties, and was particularly nontraditional and unknown in the past several centuries. It is a situation in which the state, and society as a whole, is not confronted with a heavily armed and strong military force, to which it responds with the same one, on the contrary, with a very pronounced asymmetric threat coming from a weak opponent, a group of people or even an anonymous individual. These threats do not pose a danger that, for the nations of the developed world, they will turn into a great conventional war, but they represent an equal, if not greater, danger for the populations and governments of those states.

Modern terrorism is a social phenomenon that is seen as a completely new phenomenon, due to the manner of its expression. In addition, the main characteristics is its global nature and the possibility of vulnerability to terrorist acts in any country, in any place and at any time on our planet.

On the other hand terrorism as a complex form of political violence, which is organized individually and (rarely) institutionalized, is most often characterized by the execution of intimidating violent physical and psychological methods of political struggle that, usually in times of political and economic crises, and rarely in the conditions of economic and political the stability of society, systematically trying to achieve "big goals".

Special attention will be paid to asymmetries as the dominant characteristic of the wars

of today, then the emergence of terrorism to which the inferior side of the conflict may engage, which indicates that the essential work will be on determining the connection between asymmetric warfare, as a cause on the one hand and the appearance of terrorism as a consequence of other parties.

Key words:

Asymmetry

Asymmetric warfare

Terrorism

Classification of Terrorism

Wars of today

Political violence

War

БИОГРАФИЈА

Име: Саша

Презиме: Антанасијевић

Датум рођења: 02.08.1977.

Место рођења: Врање

Е-маил: sasaantanasijevic011@gmail.com

Образовање:

1996-2000. Војна академија, Универзитет одбране
Дипломирани официр,

Смер: АРЈ ПВО

1992-1996. Гимназија „Бора Станковић“, Врање,
Природно-математички смер

САДРЖАЈ

1. КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНИХ ОРУЖАНИХ СУКОБА.....	13
1.1. Асиметричност као карактеристика савремених оружаних сукоба	15
1.2. Нелинеарност као карактеристика савремених оружаних сукоба.....	17
1.3. Вишедимензионалност, прецизност, дистрибуираност, интегрисаност и једновременост као карактеристика савремених оружаних сукоба	22
2. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ АСИМЕТРИЧНОГ РАТОВАЊА.....	25
2.1. Појам асиметрије	25
2.1.1. Изведени појмови	26
2.1.2. Димензије и форме асиметрије.	27
2.2. Асиметрија кроз историју	29
2.3. Савремена тумачења асиметрије.....	31
2.4. Асиметрија као средство рата	33
2.5. Асиметрични сукоби и ратови у XX веку	35
2.5.1. Рат у Вијетнаму.....	36
2.5.2. Рат у заливу	37
2.5.3. Рат у Сомалији	38
2.5.4. Рат у Чеченији.....	38
3. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРОРИЗМА	40
3.1. Историјски аспекти тероризма	40
3.1.1. Претече тероризма	40
3.1.2. Савремени тероризам.....	44
3.2. Дефинисање појма тероризма	47
3.2.1. Терминолошко одређење тероризма	47
3.2.2. Административне дефиниције тероризма	50
3.2.3. Дефиниције тероризма у делима страних аутора	52
3.2.4. Дефинисање тероризма у литератури Републике Србије	56
3.3. Класификација тероризма.....	60
3.3.1. Класификација према програмско-циљној орјентацији	61
3.3.1.1. Идеолошко мотивисан тероризам.....	61
3.3.1.2. Етно-сепаратистички тероризам,.....	63
3.3.1.3. Верски фундиран тероризам	63
3.3.2. Класификација тероризма према средствима	64
3.3.2.1. Класични (конвенционални) тероризам.....	64
3.3.2.2. Биохемијски тероризам.....	64
3.3.2.3. Нуклеарни тероризам.....	66
3.3.3. Класификација тероризма према методама које терористи користе.....	68
3.3.3.1. Класични (конвенционални) тероризам.....	68
3.3.3.2. Самоубилачки тероризам	68
3.3.3.3. Сајбер-тероризам.....	69
3.3.3.4. Нарко-тероризам	71
4. АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ КАО ЈЕДАН ОД УЗРОКА ТЕРОРИЗМА.....	73
4.1. Тероризам као вид борбе против моћи САД.....	74
4.2. Асиметрични ратови настављени тероризмом.....	75
4.2.1. Рат САД и Ирака	75
4.2.2. Руско чеченски сукоб.....	78
4.2.3. Ирско енглески рат.....	81
4.2.4. Турско јерменски сукоб.....	84
4.2.5. Рат у Авганистану	86
4.2.6. Противпобуњеничка операција на Косову и Метохији 1998. године	88
ЗАКЉУЧАК.....	90
ЛИТЕРАТУРА	91

УВОД

Нема данас у свету државе која у већој или мањој мери није изложена различитим облицима тероризма, мотивисаног различитим идејама и хтењима, а кога спроводе разне групе, организације и покрети. Крајем двадесетог века тероризам је постао глобална опасност који угрожава мир, безбедност и напредак не само појединих режима и држава, већ и читавих народа и региона. Зато су феномен тероризма и борба против тероризма већ дуже време предмет научног изучавања не само на националном нивоу угрожених држава, већ и међународних (ОУН, ОЕБС пре свега) и многих невладиних и владиних организација. У циљу што успешније борбе против тероризма успостављају се различити облици међудржавне сарадње, формулишу и усвајају међународни правни акти о борби против тероризма, организују и оспособљавају постојеће снаге одбране и припремају специјализовани органи и јединице.

Тероризам као облик организованог и политички мотивисаног насиља од свог настанка представља претњу широм света, а испољава се на различите начине и у различитим облицима, а сада већ постаје глобални светски проблем, с обзиром на то да као појавни облик у једној средини, по правилу никада не остаје изолован на одређеном простору већ се веома брзо шири и грана и на друге просторе. Предуслов успешног супротстављања терористичким дејствима јесте познавање могућих узрока тероризма. Отклањање свих узрока који условљавају појаву тероризма практично је немогуће, због тога што су они многобројни, различити, па и непознати.

Због тога је циљ овог рада да се прикаже, како је једна од главних карактеристика савремених оружаних сукоба асиметрија, односно да су сукоби (ратови) данашњице заправо асиметрични ратови. У њима је једна страна у сукобу инфериорна, а услед немогућности да се победа у сукобу оствари конвенционалним ратовањем, слабија страна као начин борбе бира извођење терористичких аката.

Посебна пажња биће у раду биће посвећена асиметричности као доминантној карактеристици ратова данашњице, затим појави тероризма коме може прибећи инфериорнија страна у сукобу, што указује да ће суштитна рада бити на утврђивању повезаности између асиметричног ратовања, као узрока са једне стране и тероризма као последице са друге стране.

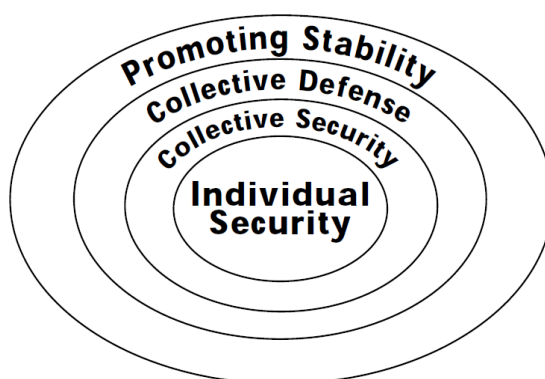
Ради приказивања узрочно-последичних веза између асиметричног ратовања са једне стране, односно постојање саме асиметрије по питању односа снага и тероризма са друге стране, који је управо узрокован несразмером у односу снага, у мастер раду

биће обрађен појам асиметрије, односно асиметричног ратовања које у савременом свету остварује доминантну улогу и један је узрока појаве тероризма.

Рад се, поред увода и закључка састоји још од четири целине. У првој је дат опис најзначајних карактеристика савремених оружаних сукоба, чије познавање у савременим условима ратовања углавном пресудно утичу на исход оружаног сукоба. Други и трећи део рада обрађује теоријске основе поимања асиметричног ратовања, односно тероризма како би се установила узрочно последична веза, односно установиле она битна својства асиметричних оружаних сукоба која узрокују појаву тероризма, као вид супротстављања. У четвртој целини биће извршен опис и компаративна анализа оружаних сукоба вођених у последњих тридесетак година у којима је била изражена асиметрија, а због које су ти сукоби настављени тероризмом, у циљу потврђивања саме хипотезе да у савременим оружаним сукобима асиметричност ратовања условљава појаву тероризма.

1. КАРАКТЕРИСТИКЕ САВРЕМЕНИХ ОРУЖАНИХ СУКОБА

Глобалне геополитичке, економске и безбедоносне промене настале крајем 20. века отвориле су врата новим начинима вођења оружаних сукоба, као и стварању нових концепција безбедности, чија је улога неоспорна у креирању глобалне прерасподеле војне, политичке и економске моћи. Једна од таквих концепција је и она која се односи на: четири концентрична нивоа – прстена безбедности (слика бр.1) која су међусобно комплементарна и која се међусобно допуњују стварајући на тај начин квалитативан помак у схватању глобалног система безбедности војнополитичких алијанси.

Слика број 1: Кооперативна безбедност (Cooperative Security The Four Rings)¹

Та четири прстена представљају: појединачну безбедност (individual security), колективну безбедност (collective security), колективну одбрану (collective defense) и унапређење стабилности (promoting stability).

Према Коену, први прстен – појединачна безбедност је усмерена на унапређење и заштиту људских права унутар сопствених граница и изван њих, други прстен – колективна безбедност је у функцији одржавања мира и стабилности унутар њиховог заједничког простора, трећим прстеном – колективна одбрана остварује се функција узајамне заштите од спољне агресије, док се четвртим прстеном – унапређење стабилности унапређује стабилност у другим областима где би конфликт могао угрозити њихову заједничку безбедност, применом политичких, информационих, економских и по потреби војних средстава².

¹ Cohen, Richard-Mihalka Michael Cooperative Security: New Horizons for International Order, The Marshall Center Papers No. 3, The George C Marshall European Center for Security Studies, 2001.

² Исто.

Велики утицај на савремене оружане сукобе има и НАТО модел кооперативне безбедности приказан на слици бр.2 јер је НАТО још увек у процесу трансформације из система колективне одбране³ у систем колективне и кооперативне безбедности⁴.

У овом тренутку може се издвојити неколико ставова у односу на кооперативну безбедност када је у питању НАТО. Први кооперативну безбедност своди на средство потребно за нормализацију односа између бивших непријатеља (САД и Русија) те успостављање партнерског односа између две стране усмереног на спречавање регионалних сукоба који би могли угрозити интересе обе стране. Ово одређење кооперативне безбедности било је актуално почетком деведесетих година 20. века, али се може сматрати превазиђеним због развоја догађаја⁵.

Други приступ заступа ужу дефиницију кооперативне безбедности – своди је на ниво регионалног механизма за превенцију/решавање сукоба.

Трећи приступ залаже се за стварање глобалног система кооперативне безбедности који би се заснивао на заједничким безбедносним интересима чланица система, њиховом добровољном прихватању правила система кооперативне безбедности (и добровољном прихватању ограничавања употребе силе, осим у самообрани), те институционализованој заједничкој реакцији као одговору на различите безбедносне претње, од конвенционалног сукоба до тероризма и пролиферације оружја масовног уништења⁶.

Четврти приступ заговара спајање задатака колективне одбране и колективне безбедности са задацима кооперативне безбедности у један свеобухватни оквир кооперативне безбедности.

Др. Richard Cohen предлаже трансформацију НАТО-а у систем кооперативне безбедности, који би извођењем четири функције (индивидуална безбедност, колективна безбедности, колективна одбрана и унапређење стабилности) обухватио САД, европске земље и Русију, те усмерио НАТО према стабилизацији евроазијског простора⁷.

³ Систем колективне одбране заснива се на постојању обрамбене организације (у овом случају НАТО), у којој је окупљен одређен број држава које деле заједнички поглед о постојању специфичне претње која угрожава виталне интересе сваке чланице система колективне одбране.

⁴ Систем колективне безбедности заснива се на сарадњи већег броја држава (сарадњи утемељеној на прихватању заједничких норми и правила) и усмереној према очувању стабилности, успостави сарадње и поверења међу чланицама система, и (према потреби) заједничком деловању ради спречавања агресије.

⁵ Доминантни положај САД на светској сцени, слабљење Русије, те различити интереси обе стране који су били видљиви у деведесетима, а постоје и данас упркос томе што је 2001. год. дошло до договора о партнерству између САД и Руске Федерације у борби против међународног тероризма.

⁶ Nolan, Janne E.: Cooperation and Security in the 21st Century. New York: Brookings Institute, 1994.

⁷ Cohen, Richard-Mihalka Michael Cooperative Security: New Horizons for International Order, The Marshall Center Papers No. 3, The George C Marshall European Center for Security Studies, 2001.

Наведена дефиниција кооперативне безбедности представља основу за разматрање трансформације НАТО-а у модел кооперативне безбедности.

Слика број 2: НАТО модел кооперативне безбедности⁸

Анализирајући узроке и поводе конвенционалних оружаних сукоба вођених у протеклих двадесет пет година, закључује се да је комплементарност наведених прстена безбедности најчешће служила као повод за њихово отпочињање⁹.

Историјско – компаративном анализом наведених оружаних сукоба уочавају се квалитативне промене које су значајно утицале на стварање нових форми ратовања. Највећи утицај на стварање нових форми ратовања остварила су модерна научна и технолошка достигнућа, као и решења која су ова достигнућа понудила у области развоја софистицираних система оружја и војне опреме.

За све савремене оружане сукобе, може се рећи да као заједничко имају то да уводе нове форме ратовања у којима софистицираност система оружја игра одлучујућу улогу у остварењу циљева и стварања другачије физиономије оружаних сукоба. Суштина нових форми оружаних сукоба одликује се следећим карактеристикама: асиметричност, нелинеарност, вишедимензионалност, прецизност, дистрибуираност, једновременост и интегрисаност. О њима ће у даљем тексту више бити речи.

1.1. Асиметричност као карактеристика савремених оружаних сукоба

Говорити о асиметрији¹⁰ значи говорити о нечем што није сразмерно. Симетрију карактерише „права пропорција“, као што је случај у архитектури, док је асиметрија свесно одсуство симетрије.

Митолошко утемељење асиметрије води порекло још од Давида, који је праћком и

⁸ Warden, John A. Col USAF, *Employing Air Power in the 21st Century*, 1992.

⁹ Либија 1986. и 2011. године, Заливски Ратови 1991. -2003. године, НАТО агресија на СРЈ 1999. године.

¹⁰ Граматичко етимолошки - а + symetria, на грчком значи одсуство симетрије, несразмерност, неједнакост, нескладност...

каменом победио горостасног Филистејца Голијата¹¹, али практично се јавља од Сун Цу Вуа, који је схватио да победа није условљена искључиво односом снага, већ и применом обмане и лукавства. Допринос средњовековних сукоба био је одлучујући у дефинисању асиметрије, а сви су изгледи да ће и природа будућих ратишта имати и „минималистичке снаге“ и бити асиметрична.

У наукама одбране веома мали број људи разуме формалну дефиницију асиметрије. Основни разлог за то јесте што званичне доктрине многих земаља такав појам још увек нису дефинисале. Поједини лексикони дефинишу овај појам као математички: „*однос између ствари које немају заједничку мерљивост*“; руски речник је дефинише нпр. као „*одсуство симетричног уништавања*“; кинеско говорно подручје не дефинише такву реч али употребљава израз несиметрично.

Овим проблемом бавили су се Стивен Мец (Stiven Metz) и Даглас Џонсон (Daglas Johnson) са Ратног војног колеџа САД који су асиметрију дефинисали као: организовање, деловање и размишљање другачије од непријатеља у циљу максимизирања предности једне стране у сукобу, експлоатација непријатељових слабости, задржавање иницијативе и постизање веће слободе у извођењу акција¹².

Оружани сукоби, уопште посматрано, могу бити *симетрични, дисиметрични, асиметрични или комбинација ова три облика*.

Симетричан оружани сукоб – је сукоб у којем два супротстављена непријатеља располажу оружаним снагама које су сличне по свим аспектима, укључујући састав снага, доктрину, материјалне ресурси, имају сличне тактичке, оперативне и стратегијске циљеве.

Дисиметричан оружани сукоб - један од учесника сукоба је супериоран у погледу средстава или структуре снага, доктрине и материјалних ресурса, али обе стране теже истим политичким и војним циљевима.

Асиметрични оружани сукоб - један од учесника сукоба није у стању, или не жели да води рат са сличним саставом снага, доктрином и материјалним ресурсима и има другачије политичке и војне циљеве него његов непријатељ.

У савременом оружаном сукобу, асиметричност се најбоље огледа кроз технолошки јаз и потпуну материјално-техничку супериорност једне стране у сукобу. Као крајња последица асиметричност, као карактеристика, има померање конвенционалних симетричних оружаних сукоба у сферу дисиметричности.

¹¹ И стави руку у своју торбу, и узе из ње камен, и баци га из праћке, и погоди Филистејца у чело и уђе му камен у чело, и паде лицем на земљу. Давид и Голијат, Библија.

¹² Metz S. and D.V. Johnson II,: *Asymmetry and U.S. Military strategy, Definition, background, and strategic Concepts*, 2001.

За остварење циља оружаног сукоба, а то је победа над непријатељем, чак и у условима асиметричности неопходно је дефинисати основне фазе извођења асиметричних борбених дејстава. У првој фази се мора остварити информациона супериорност, тако што ће се извршити уништење чворишта информатичко – телекомуникационог обезбеђења, центара за обраду информација као и центара управљања. У следећој фази се мора тежити остварењу превласти у ваздушном простору (ВаП-у) уништењем система противваздушне одбране (ПВО) друге стране у сукобу. Остале фазе зависе од успеха постигнутих у претходне две фазе, а најчешће се састоје у уништењу снага које су остале без управљања, да би се у последњој фази створили услови за коначно уништење свих жаришта супростављања.

Може се закључити да у условима асиметрије, као главне карактеристике савремених оружаных сукоба издвајају се следећа обележја:

- Прелазак од тоталног уништења непријатеља ка уништењу објеката који обезбеђују његово функционисање првенствено високо тачним наоружањем, смањење способности организованог функционисања привредног и војног управљања економијом, инфраструктуром и групацијама оружаных снага.
- Непосредан контакт сукобљених војски све чешће се замењује ватреним контактом са већих дистанци чиме се брише јасна граница раздвајања на фронт, дубину и позадину.
- Упоредо са физичким дејством по војскама и насељима повећава се улога информационог ратовања.

Може се рећи да је у „војне сврхе“ приладније користити термин „асиметрично ратовање“, који проистиче из самог појма асиметрије, о чему ће у даљем тексту више бити речи.

1.2. Нелинеарност као карактеристика савремених оружаных сукоба

Савремени војни теоретичари све више истичу нелинеарност као значајну карактеристику савремених оружаных сукоба.

Клаuzeвиц је наглашавао ефекте случајности у ратовању. Његово најзначајније дело „О рату“, пуно је препознавања онога што се данас назива нелинеарност – могућношћу да особа која има најмању важност својим деловањем доведе до значајних резултата, као и немогућношћу да се потпуно схвате догађаји или прецизно предвиде исходи. Данас, нове нелинеарне науке¹³ коначно отварају простор за разумевање тих

¹³ Теорија комплексности, наука о хаосу, нелинеарна динамика, итд.

нелинеарних аспеката ратовања, као и других области људског деловања. Једна група научника, математичара и теоретичара учинила је прве кораке у примени нелинеарности у правцу бољег разумевања рата (оружаног сукоба). Њихов рад је трајао током протеклих десет до петнаест година, али је углавном био примењиван у посебним тематским областима као што су моделовање или симулација.

Концепт савремених оружаних сукоба предвидео и дефинисао тим америчких аналитичара, укључујући Вилијема Линда (Vilijema Linda) у чланку објављеном у „Гласнику поморскодесантних снага“ под насловом „Променљиво лице рата: ка четвртој генерацији“. Уопште речено, чини се да ће 4GW¹⁴ бити распрострањен и у многоме недефинисан ... Он ће бити нелинеаран, у смислу да неће имати јасно дефинисано бојиште ни линије фронта. Разлика између „цивилног“ и „војног“ ће ишчезнути¹⁵.

Карактеристика рата четврте генерације могла би бити широка дисперзија (деконцентрација) и велика недефинисаност. „Дистинкција између рата и мира биће у наредном периоду нејасна до те мере да ће готово нестати. Рат ће бити нелинеаран, толико да се бојишта или фронтови неће моћи дефинисати. Дистинкција између „цивилног“ и „војног“ може да нестане. Дејства ће се одигравати истовремено по читавој дубини свих који у њима учествују, укључујући и друштво као културни, а не само физички, ентитет. Главни војни објекти, као што су аеродроми, стационарни положаји везе, као и велики штабови, постаће раритети због њихове рањивости. Исто то може да се деси и са цивилним еквивалентима, као што су седишта владе, електроцентралне и индустријски комплекси (укључујући научне установе, као и производне индустрије)”¹⁶.

Као што је већ речено, основно обележје нелинеарности као карактеристици савремених оружаних сукоба, огледа се у чињеници да на простору вођења борбених дејстава не постоји више јасна подела на фронт, дубину и позадину. За разлику од конвенционалних ратова XX века (позиционо ратовање у 1. светском рату, када су пробоји кроз предњу линију непријатеља били реткост и последица тактичких грешака непријатеља, и фронтовско вођење борбених дејстава у другом светском рату, где су пробоји били узроковани иновацијама у начину употребе мобилних система оружја, као и еластичношћу у начину вођења одбрамбених борбених дејстава), савремени оружани сукоби се воде у нелинеарној сфери у условима које поједини војни теоретичари

¹⁴ The Fourth Generation war-Рат четврте генерације.

¹⁵ William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilson: The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazette, 1989.

¹⁶ Исто.

називају хаос. Савремена ваздухопловна средства и системи обезбеђују спровођење концепције ратовања која нагиње ка сталној потреби неутралисања центра гравитације непријатеља, који представља његово средиште моћи и покретачку (физичку) снагу (на слици број 3 је приказан концепцијски начин одређивања одлучујућих тачака помоћу концентричних прстенова Цона Вордена).

Слика број 3: Концентрични прстенови по моделу Цона Вордена¹⁷

Према Вордену, сваки непријатељ може се посматрати као систем сачињен од пет компоненти: *управљање* (командовање), *производња основних артикала* (обезбеђење), *мрежа комуникација* (транспорт), *становништво* и *војне снаге*. Овај модел показује да није довољно само препознавање центра гравитације непријатеља, већ и располагање ресурсима за постизање надмоћи. Борбена моћ сопствених снага омогућава реализацију удара по било ком од кругова, без нужног сукобљавања са непријатељевм снагама, што по Вордену представља суштину стратегије и стратегијског одлучивања.

Цон Ворден је био пензионисани пуковник РВ САД, који је руководио стратегијским пројектовањем ваздушне кампање у Заливском рату 1991. године. Он је отишао најдаље у раздвајању нелинеарног од линеарног, стварајући оквир који јасно раздваја линеарне - „физичке“ аспекте рата од нелинеарних. Покушавајући да „демистификује рат“, категорије магле, фрикције и морала сместио је у посебну категорију, одвојену од физичке димензије - при чему рат своди на једначину:

$$(\text{физичка димензија}) \times (\text{морал}) = \text{исход.}$$

Овакав приступ објаснио је зависношћу бораца од физичких предмета и технологије, без којих не могу да изврше утицај на непријатеља. Резултат тога је

¹⁷ Warden, John A. Col USAF, *Employing Air Power in the 21st Century*, 1992.

теоријски, потпуно сазнатљива и предвидива физичка страна непријатеља, док је морална страна ван граница предвидивости. То практично значи да би и ратни напори требало да буду примарно усмерени на уништење физичке стране, превасходно употребом ваздушне моћи и прецизног оружја. Уништењем физичке стране непријатеља постиже се победа, а да претходно није неопходно да се савладају несазнатљиви, нелинеарни аспекти рата закључио је Ворден, при чему победу предодређује супериорношћу у наоружању.

Други значајни официр војске САД био је Антулио Ечеверија, историчар и официр КоВ САД, који је посебно изучавао комплексност савремених сукоба. Према његовом мишљењу рат се води у следећим димензијама: *политичкој, социјалној, технолошкој, логистичкој, информационој, димензијама операције и снаге (леталност и насиље) и организационој*, при чему све испољавају нелинеарност и комплексну интерактивност, тако да у различитим контекстима испољавају различите степене утицаја на укупност рата, објашњавајући потребу да се промени изворна метафора и развије нелинеарна теорија рата.

Узимајући у обзир да нелинеарност значи да „излаз“ није директно пропорционалан „улазу“, однос „излаза“ према „улазу“ може брзо да порасте или да се смањи на минималну вредност, на основу чега проистиче закључак да нелинерани системи не подлежу правилу сабирања. У нелинераним системима излазно понашање целине веће је или може да буде мање него прост збир интеракција. У свим системима, интеракције извршилаца постају „улази“ за све системе. Нелинерани системи се рачвају у различита стања и показују многе атрибуте који су директно повезани са прилагођавањем и са способношћу да остану непредвидиви. Ако се процењује „излаз“ неке војне акције сходно њеним ефектима на једног од непријатеља, а он је у стању да се прилагоди, онда је мало вероватно да било која војна акција може да буде стварно линеарна. Нелинеарни систем је онај систем чији је модел описан нелинеарним једначинама. Нелинеарност закона који владају системом је предуслов за настанак детерминистичког хаоса у њему, као и осталих појава везаних за хаос.

Према А. Ечеверији, хаос је стање турбуленције или нереди које одговара значајним губитком морала или борбене ефикасности, као и сломом одучивања, што доводи до повећања броја и учесталости његових оперативних и тактичких грешака¹⁸. Посебно место у оваквим опредељењима заузимају критичне тачке непријатеља, које је потребно довести изнад нивоа којим се може управљати, што за последицу има

¹⁸ Ечеверија А.: Оптимизација хаоса на нелинеарном бојишту, Информациони билтен, број 2/2002, ЦВНДИ, Београд, 2002.

изазивање хаоса код друге стране у сукобу. Имајући у виду објекте дејства ваздухопловних коалиционих снага, може се закључити да је оваква доктринарна концепција била у потпуности присутна у оружаним сукобима последњих деценија¹⁹.

Бити учесник у нелинеарном оружаном сукобу значи изводити офанзивна дејства у више праваца на тактичком и оперативном нивоу. Нелинеарне операције су, за разлику од линеарних више засноване на маневру и динамици и немају стабилан фронт, крила и позадину. Тактика нелинеарности захтева брзе и прикривене маневре, заседе, лажна дејства, препаде и сл.

Значај технологије у модерном ратовању и природа њеног утицаја се уочава кроз два, наизглед супротна, облика који наводе војне мислиоце ка линеарности. Током читаве историје, технологија је служила као средство за повећање смртности у рату, све до појаве нуклеарног оружја којим се неселективно могу убити милиони људи. Данас, то више није само настојање да се убије што више непријатеља, већ да се „убије“ његова способност да делује као кохерентна војна снага – онемогућавањем руководства да контролише своје снаге, стварањем темпа операција који надмашује непријатељеву способност да реагује и излагањем његових трупа дејствима која га физички и психолошки дестабилизују. Напредак у војној технологији створио је готово потпуно супротан тренд који доводи до линеарног размишљања о рату. Стварајући „надмоћне“ снаге, војна технологија врши до сада најпрецизнију идентификацију циљева и испаливање пројектила ради постизања прецизних резултата ограниченим средствима. Овој концептуализацији својствено је линеарно размишљање које оружје посматра као „улазе“ и ефекте дејства као „излазе“.

Може се закључити да савремене операције не искључују линеарност, међутим време рововских исцрпљујућих битака је прошлост и циљ сваког команданта је да на ефикасан начин, у што је могуће краћем временском периоду, искористи могућности својих јединица и нанесе ударац идентификованом центру гравитације непријатеља и тиме му нанесе пораз, што ће му најпре омогућити развој и модернизација сопствених снага.

Све ово условљава да сам ток рата, као и његов исход, буду у великој мери непредвидиви. Могло би се рећи да је непредвидивост кључна одредница савременог стратегијског окружења, које су сви, чини се, постали свесни након терористичког напада на САД 11. септембра, а у стратегијским докуменатима готово свих држава, непредвидивост се наводи као фундаментална карактеристика стратегијског окружења.

¹⁹ Легитимни војни циљеви су били: економски центри, државне институције, електро – енергетска постројења.

1.3. Вишедимензионалност, прецизност, дистрибуираност, интегрисаност и једновременост као карактеристика савремених оружаних сукоба

Вишедимензионалност, као карактеристика, детерминише увођење, поред традиционалних димензија простора, ратовање у електромагнетном спектру и димензију људског чиниоца. У оружаном сукобу, учествују снаге опремљене најсофистициранијом техником и опремом уз минималну угроженост људског фактора (крстареће ракете, беспилотне летелице, откачињање убојних средстава на даљинама већим од могућности дејства система за противваздухопловна дејства). Припреме су интезивне са посебним акцентом на уверавање јавног мњења на глобалном плану у оправданост потреба за уласком у сукоб. Мултидимензионалност у простору (извођења операција) значи да су операцијом захваћене све димензије (виртуелног до стварног) простора, а што омогућавају савремени командно-информациони системи (у оваквим операцијама, најчешће, нивоа С4И)²⁰.

Вишедимензионалност као карактеристика оружаних сукоба, неће у будућност обухватати само дубину, ширину, висину, космос и информациони простор, већ и отворање нових димензија у оквиру електромагнетног спектра и квантне физике.

Прецизност је карактеристика која се односи на развој савремених убојних средстава. Условљена је развојем и употребом "паметног" ваздухопловног наоружања на целом ратишту. Прецизност у ангажовању и дејству омогућава ангажованим војним и другим снагама (групама, појединцу) да лоцирају циљ, обезбеде одговарајућу команду и контролу, постигну жељени ефекат, оцене успех дејства и задрже способност да поново изврше удар с потребном прецизношћу²¹.

Под *дистрибуираношћу* подразумева се вођење ефикасних борбених дејстава на целокупном ратишту, свуда и где је потребно да се остваре одлучујући ефекти насупрот груписању снага на једну тачку, као што је то било у фронтском начину вођења оружане борбе.

Једновременост (симултаност), као особина је везана за динамичност вођења борбених дејстава. Наиме, дејства се воде паралелно на целом ратишту, а не само на фронту, и у функцији су кулминације борбених и неборбених активности у циљу

²⁰ Простор извођења операције превазилази традиционалне физичке димензије: ширину, дубину и висину. Он укључује делове електромагнетног спектра. Простор је, такође, дефинисан људском димензијом. Она не укључује само војнике, већ такође и цивилно становништво тамо где се воде операције, као и временску димензију. Дејства треба да буду извођена оном брзином која је најбоља за реализацију плана сопствених снага.

²¹ Операције војних снага се карактеришу синхронизованим нападима на читавом простору њиховог ангажовања. Захтевају велику прецизност, а она је омогућена са три развојне могућности: дигитализацијом, обједињавањем борбених информација и симулацијом.

уништења одлучујућих тачака.

Увезивање свих снага у јединствен систем командовања и располагања правовременим и поузданим информацијама, такође одликује употребу софистицираних снага у савременим оружаним сукобима. Ова особина је детерминисана *интегрисаношћу*. Савремене операције су потпуно интегрисане са здруженим, мултинационалним и невладиним партнерима. Оваква интегрисаност у операцијама омогућава војним и другим снагама да искористе све борбене и неборбене ресурсе у складу са ситуацијом и простором извођења.

Према доктрини ВС интегрисаност са цивилним организацијама у савременим војним операцијама захтева остваривање јединства, упркос различитим приоритетима организација које учествују, од којих многе чувају своју самосталност, слободу деловања и непристрасност. У таквим условима изражена је потреба за побољшањем комуникација, планирања и интероперабилности са потенцијалним учесницима у савременим операцијама²². Динамичност борбених дејстава и стална промена ситуације, стварају потребу континуираног доношења одлука у току борбених дејстава у складу са тренутним стањем на ратишту. Доношење таквих одлука, захтева сталну визуелизацију бојишта, достављање свих потребних информација у реалном времену у јединствен командно – информациони систем, као и њихову и дистрибуцију донетих одлука до крајњих корисника. Ова карактеристика у оружаном сукобу остварује се применом информационе технологије трећег таласа (командно – информациони системи најмоћнијих оружаних снага су достигли ниво „C31 – command, controll, comunication and intelligence“)²³.

Војне акције борбених операција се све више изводе у дубини, ширини и висини простора извођења. Такве операције су *дистрибуиране*, што значи да се изводе на оном месту и у времену када је то неопходно. Најчешће почињу дејствима из и у ваздушном простору по целој дубини територије друге (нападнуте) стране ("освајање простора").

Суштина њиховог даљег извођења је у усмеравању, обједињавању и извођењу дејстава (и противдејстава) ка једном или више циљева. Обележја тако усмерених дејстава (и противдејстава) су доминантан маневар, прецизност, свеобухватна заштићеност, фокусирана логистика, информациона супериорност, мултидимензионалност у простору и једновременост.

Једновременост, као следећа карактеристика огледа се у могућности

²² Доктрина Војске Србије, Београд, 2010.

²³ Амерички генерал Skeils о значају информација говори са следећег становишта: „Ватрена моћ војски достигла је кулминацију, предност над непријатељем може се остварити једино брзином и маневром (стићи први) коју треба да обезбеде савремене информационе технологије“.

једновременог дејства по изабраним циљевима на више различитих праваца, најчешће темпом и редоследом које друга страна не може да издржи²⁴.

Савремене операције, најчешће, завршавају брзим продорима и дејствима са копна (мора или водених површина) уз даљу подршку ваздухопловних, поморских и других снага - „држање простора“. Побеђена земља се ставља под потпуну војну, политичку, економску, културну и другу контролу. Најчешће, завршетак једне, значи почетак друге операције, при чему је у савременим условима немогуће јасно раздвојити када је нека операција само борбена и/или неборбена (војне могу бити и једне и друге).

Дакле, може се закључити да је савремена операција једносмеран, планиран, припремљен и ка будућности усмерен процес, исто тако и активност у којима се ограниченим ресурсима, на одређеном простору и за одређено време остварују циљеви стратегијског или најмање оперативног значаја. Промене у физиономији оружаних сукоба су реалност, која мора бити прихваћена. Ригидна подела на фронт, дубину и позадину није тренутна особина оружаних сукоба, нити је приоритетан начин вођења оружане борбе.

²⁴ Концепт децентрализованих операција које су мултидимензионалне, прецизне, дистрибуиране и нелинеарне дозвољава могућност извођења једновремених операција на читавом простору ангажовања снага. Уместо једног, просторно концентрисаног (сасређеног) напада, изводе се серије напада, што је више могуће једновремено.

2. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ АСИМЕТРИЧНОГ РАТОВАЊА

Како би се правилно разумела асиметричност као карактеристика савремених оружаних сукоба, неопходно је детаљно проучити сам појам термина асиметрија, историјску конотацију и примену, а затим и изведено значење у војним, односно друштвеним наукама, његову појаву и тумачење у стратегијско-доктринарним документима.

Такође ће се, у даљем тексту, размотрити и изведени изрази (асиметрично ратовање, асиметричне претње, димензије и форме...) који ће, касније, у времену које долази све више бити презентоване од стране великог броја научника, посебно војно-политичких теоретичара који ће помоћу њих објашњавати, дефинисати, па и предвиђати оружане сукобе данашњице. Заокруживање појма асиметричног ратовања завршиће се анализирањем асиметрије кроз историју, затим савременог схватања асиметрије па све до анализе карактеристичних асиметричних ратова и последица које су из њих проистекле.

2.1. Појам асиметрије

Како у иностраној, тако и у домаћој литератури, а нарочито у речницима, појам *асиметрија* означава несразмерност, нескладност, неједнакост, неравномерност²⁵, дакле нешто супротно појму *симетрија*. Тако и етимолошки посматрано, реч асиметрија настаје спајањем префикса „а“ и речи симетрија. Сама реч потиче од грчке, односно француске речи *a+symmetria* и означава одсуство симетрије, односно недостатак пропорције, тј. Несиметричност (слика бр. 4)²⁶.

Као што је веће речено, симетрију карактерише „права пропорција“, као што је случај у архитектури. Тако, симетрија претпоставља најмање два упоредива елемента. Асиметрија је свесно одсуство симетрије, док је дисиметрија недостатак симетрије. Из тога произилази да је асиметрија одређенија од дисиметрије, јер је „права пропорција“ одсутна и исправка није могућа.

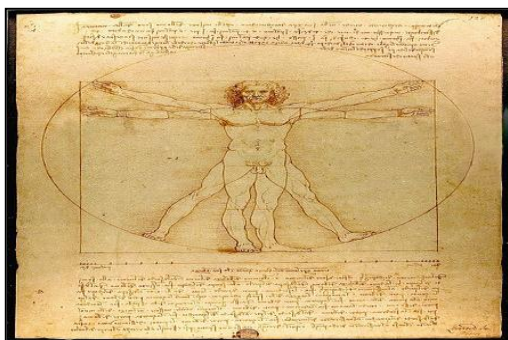
Судећи према вишеструким апликацијама термина, посебно у наукама одбране које се углавном односе на „борбу која није фер“, „напад на слабу тачку противника“, „сајберрат или електронски рат“, „медијски рат“, „рат уз употребу оружја за масовно уништење“ и др, веома мали број људи разуме формалну дефиницију асиметрије.

У америчком војном схватању појма асиметрије, сматра се да се она искључиво

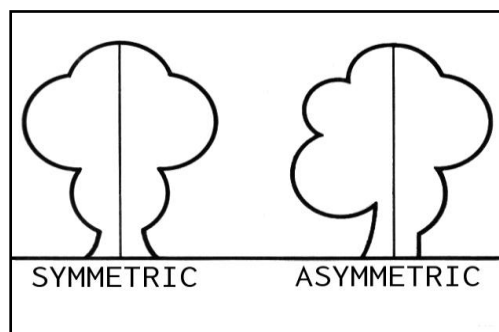
²⁵ Преузето из презентације Физиономија савремених ратова и оружаних сукоба“, мр Бранкица Поткоњак-Лукић.

²⁶ Oxford English Dictionary, Fifth Edition on CD rom, version 2.0.

односи на бројно стање, опремљеност савременим наоружањем и борбену моћ. Тако они сматрају да су САД најасиметричнија војна сила на свету јер не постоји држава са толиком борбеном моћи.

Слика 3: Витрувијански човек²⁷

Слика 4: Приказ асиметрије

Слика 5: Дисиметрија: Снимак ефекта печурке након напада америчке војске на Нагасаки 1945. године

2.1.1. Изведени појмови

У савременом свету, а нарочито пратећи савремене оружане сукобе, показало се да није довољно бавити се само појмом асиметрије, већ се указала потреба за извођењем карактеристичних појмови изведених од речи асиметрија, а као најзначајнији издвојени су: асиметричне претње, симетричан рат, дисиметричан рат и асиметрично ратовање који ће бити објашњене кроз однос са САД.

Асиметричне претње (asymmetric threats²⁸): Опасности, претње које долазе од мањих непријатеља, који нису у стању да се боре равноправно против САД, већ обично ударају на слабе тачке које измакну надзору и пажњи Америчке војске чије су снаге распоређене широм света. Такве нападе и претње САД сматрају терористичким актом.

Симетричан рат - Два супротстављена противника располажу оружаном снагом које су сличне по свим аспектима као што је састав снага, доктрина и материјални

²⁷ Чувеног аутора Леонарда да Винчија, као често употребљаван репрезент симетрије људског тела али и пример бављења симетријом и асиметријом у историји, религији и наукама у развоју уопште.

²⁸ Војни речник САД, преузето са: www.airforcehelper2000.net/firms.com/afh04.htm, 29.06.2017. године.

ресурси и имају сличне тактичке, оперативне и стратегијске циљеве²⁹.

Дисиметричан рат: једна од учесница сукоба је супериорна у погледу средстава или структуре снага, доктрине и материјалних ресурса, али обе стране теже истим политичким и војним циљевима.

Асиметрично ратовање (asymetric warfare) које се такође може дефинисати на више начина, а као најчешће везује се за:

(1) Ситуацију, где један од противника није у стању, или не жели, да води рат са сличним саставом снага, доктрином и материјалним ресурсима и има другачије политичке и војне циљеве него његов противник³⁰.

(2) Ратовање у којем су снаге у сукобу различитих родова, као што је однос ваздухопловних и поморских снага. Ратовање у којем се сукобљава снага која користи методе ниско-технолошке борбе са високо-технолошком војском³¹.

(3) Изненађујуће нападе малим слабо наоружаним групама на модерне, софистициране оружане снаге³².

Стварна глобализација, либерализација некад аутократских држава, приватизација јавног сектора, а нарочито револуција у информационој технологији, телекомуникацијама и могућностима преноса података битно су измениле безбедносну ситуацију у свету. У свакодневни говор полако улази нови термин – *асиметрично ратовање*. Термин одражава ситуацију која је све присутнија од раних деведесетих, а била је посебно нетрадиционална и непозната у протеклих неколико векова. То је ситуација у којој држава, па и друштво у целини, није суочено с тешко наоружаном и јаком војном силом на коју одговара истом таквом већ напротив, са веома израженом асиметричном претњом која долази од слабог противника, групе људи или чак анонимног појединца. Те претње не доносе опасност да се, за нације развијеног света, претворе у велики конвенционални рат, али представљају једнаку, ако не и већу опасност за становнике и владе тих држава.

2.1.2. Димензије и форме асиметрије.

Говорећи о асиметрији као две основне подкатегорије јављају се *димензије* и *форме* асиметрије.

Димензије асиметрије

²⁹ Преузето из презентације Физиономија савремених ратова и оружаних сукоба“, мр Бранкица Поткоњак-Лукић.

³⁰ Исто.

³¹ Војни речник САД, преузето са: www.airforcehelper2000.net/firms.com/afh04.htm, 29.06.2017. године.

³² Oxford English Dictionary, Fifth Edition, on CD rm, version 2.0

Стратегијске асиметрије могу бити позитивне и негативне, затим краткорочне или дугорочне, са мањим или већим ризиком, материјалне или психолошке³³.

Позитивна асиметрија се огледа у наглашавању војне стратегије оружаних снага САД, на пример, супериорности обуке, командовања или технологије. Она подразумева непрестано одржавање ове супериорности и њену употребу у супротстављању асиметричним претњама.

Негативна асиметрија представља јаз, односно празнину (у смислу рањивости система), коју противник може да искористи за напад. Другим речима, то је сама форма асиметричне претње, с обзиром да се углавном појам асиметрије разматра у негативном контексту.

Појам *краткорочне* или *дугорочне* асиметрије везује се за адаптивност противника да краткорочну асиметрију, какву углавном познаје историја ратовања, претвори у дугорочан начин супротстављања.

Асиметрије са *мањим* или *већим ризиком* могу се тумачити као предвидивост и мерљивост одговора на асиметричну претњу. На пример, супериорност у систему обуке или командовања морају смањити ризик од неуспеха у реалним ситуацијама.

Материјална и *психолошка асиметрија* су уско везани појмови. Наиме, предност у материјалном смислу неминовно побољшава психолошки моменат. Тако и саме асиметричне претње настоје да својим методама, појавним облицима и средствима, наруше психолошки аспект асиметричности.

Форме асиметрије

Западна теорија познаје шест најважнијих форми асиметрије: метода, технологија, воља, нормативи, организација и стрпљење³⁴.

Метода указује на различитост оперативног концепта или тактичке доктрине у односу на противника. *Технологија* се односи на адекватност и потпуну искоришћеност напредније технологије у сузбијању асиметричних претњи. Ова форма у суштини не дозвољава понављање грешака из прошлости, где су и поред фантастичне технолошке предности, велике војне силе губиле ратове и бивале поражене, па и осрамоћене (рат у Вијетнаму, интервенција у Сомалији, рат у Чеченији и сл).

Асиметрија *воље* је важна када је у питању доношење одлука од којих зависи понекад и опстанак или очување виталних државних интереса. Она се односи на непоколебљивост у кризним ситуацијама и карактеристична је за државни, односно

³³ Мес S. и Johnson D.: *Asymmetry and u.s. Military strategy: Definition, background, and strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2001. године.

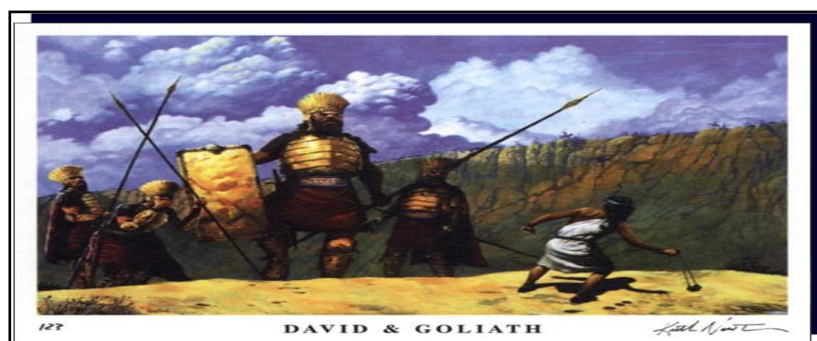
³⁴ Исто.

руководећи апарат на стратегијском нивоу. На оперативном и тактичком нивоу она се може поистоветити са *моралом* и може одиграти круцијалну превагу успешности у сукобима. Како је и сам Наполеон тврдио: „Предност морала у рату у односу на материјална средства је 3:1“. Ова форма је уско везана и за *нормативну асиметрију* када је у питању сукоб са различитим етничким, моралним и правним стандардима. Ово у последње време постаје једна од најзначајнијих форми када се треба супротставити противнику који прибегава таквим средствима који за САД представљају кршење установљених норми.

Организациона асиметрија била је важан аспект и током читаве историје ратовања. Иновације у погледу организовања оружаних снага некада су могле да донесу неопходну превагу у сукобима. У ратовима будућности, регуларне оружане снаге могу се организовати, на пример, на мрежном принципу уместо на хијерархијском, што у сукобима може донети одговарајућу предност. *Стрпљење* као форма се може тумачити као временска перспектива будућих сукоба. Данас САД углавном своје операције планирају тако да у веома кратком временском року реше кризну ситуацију али, као што је то случај са Авганистаном или Ираком, криза може потрајати и дуже него што је то планирано, те се и сам противник, спреман са друге стране за дуги и исцрпљујућу сукоб који у одређеном тренутку може претворити у успех, тако и организује.

2.2. Асиметрија кроз историју

Митолошко порекло асиметрије може се приписати младом Давиду, победнику над Филистејцем Голијатом, надомак Јерусалима, који је обичном праћком смртно погодио непријатеља у главу, „без мача у руци“. Овај двобој симболизује победу јунаштва над оружјем и ума над снагом.

Слика 6: Давид и Голијат – Библијски приказ³⁵

Од тог часа, верници постају свесни да ће, уколико је ствар коју бране праведна и без обзира на средства којим располажу, моћи да надвладају противнике. Да би се

³⁵ Преузето са www.picsearch.com, 29.06.2017. године.

постао краљ, није више неопходно бити моћан, барем по традиционалним мерилима. Једино су ум и способност да се победи било који противник били од значаја.

Док се у западној цивилизацији на асиметрију гледало као на божански уплив којим је младом Давиду подарено *Лукавство*, на Истоку се развила истинска стратегијска мисао која је асиметрију претворила у *оруђе рата*. У време када је Кина пролазила кроз мрачни период тзв. „ратујућих краљевина“, Сун Цу Ву се посветио изучавању стратегија којим би се сопствене штете свеле на најмању меру, уз истовремено наношење што већих губитака противнику, чак и ако је овај премоћан, Мисао Сун Цу Вуа ширила се непрекидно Далеким истоком, затим и остатком света, а њена суштина била је да се непријатељ *убеди* да влада ситуацијом, како би се касније лакше надмудрио.

Историја бележи и тзв. Маврикијеве балканске походе као зачетке понашања страна у сукобу са карактеристикама асиметрије. Маврикијеви балкански походи представљају низ војних експедиција које је водио византијски цар Маврикије (владао 582-602), у покушају да одбрани балканске провинције од Авара и Словена. Ретроспективно говорећи, ове кампање су биле последње у низу класичних римских похода против варвара на Рајни и Дунаву. Што се Словена тиче, ови походи су имале типичне црте римских кампања против неорганизованих племена и онога што се данас назива асиметрично ратовање³⁶.

Историјска искуства показују да када једна страна у рату располаже великим потенцијалима, око ње долази до бујања асиметричних снага да би се лакше савладала. Ове снаге се могу изродити како из политичке борбе тако и из етничких супарништава или социјалних захтева. Самим тим, говорити да је дошло до „великог заокрета“ након догађаја у Њујорку и Вашингтону може се чинити претераним, имајући у виду да је асиметрија постојала и раније, баш као и тероризам³⁷.

Неравнотежа снага је по правилу оно чему се стреми у оружаним сукобима. Трка у наоружавању, било да она сучељава два противника или да до ње долази у мултиполарном свету, одражава тежњу за доминацијом над другим у квантитативном смислу, као да се битке добијају простом бројчаном конфронтацијом снага. Тако је током целог хладног рата статистика приказивала постојећи однос снага између НАТОа и Варшавског пакта, у случају да дође до конвенционалног сукоба између ова два блока. Ове бројке су саме по себи омогућавале да се сагледају способности обе стране, без обзира на друге спољне ефекте.

³⁶ Преузето са: picsearch.com., 24.05.2017. године.

³⁷ Курмон Б. и Рибникар Д.: Асиметрични ратови, НИЦ Војска, Београд 2003. године.

Тако су се током историје рађали асиметрични ратови, пошто су противници ретко кад били на истом нивоу. Једино су битке из XIX века, вођене по правилима које је дефинисао Клаузевиц, и нарочито оне из Првог светског рата, пружале пример симетричних ратова у којима је однос сукобљених страна био приближно једнак и где је победа зависила од стицаја одређених околности. Највеће битке у I светском рату трајале су месецима и тешко је било закључити ко је заправо победио, имајући у виду да су губици и разарања на обе стране били подједнаки.

Допринос средњевековних сукоба био је одлучујући у дефинисању асиметричних ратова, за разлику од оних у античком периоду када се битка најчешће сводила на борбу прса у прса и где су бројчаност и боља наоружаност бивали пресудни. Ипак, у истом периоду, кинески стратежи први су схватили да победа није искључиво условљена односом снага, већ су битке могле добијати чак и слабије снаге уколико прибегну обмани и лукавству. Када је о Западу реч, требало је сачекати на велике битке Средњег века да би ове теорије, најчешће приписиване Сун Цу Вуу, али и унапређиване од појединих владара „ратујућих краљевина“, доживеле своју примену на бојном пољу. Дакле, прапочеци асиметрије налазе се у дефанзивном отпору против надмоћнијег агресора. И ту пример Давида, који користи опсаду Јерусалима, указује да је асиметрија последња брана пре самог потчињавања непријатељу.

Асиметрија претвара све што јој стоји на располагању у оружје, често и оно непредвидиво. Пример најасиметричнијег средства коришћеног током једне опсаде, истински бисер генијалности, несумњиво остаје епизода тројанског коња. Идеја је била да се, након изненадног дизања опсаде, испред зидина остави загонетна дрвена творевина у облику коња, коју су као награду за свој успех Тројанци приграбили и сместили унутар града. Доласком ноћи, неколико бораца се искрало из утробе коња и неопажено отворило градску капију, омогућивши тако наставак борбе. Град је у руке освајача заправо пао захваљујући оружју које то није било. Најпре, искључиво одбрамбеног карактера, асиметрија је с успехом гериле у себи открила офанзивне врлине, које су јој омогућиле да игра значајну улогу у свргавању режима и довођењу на власт покрета за „национално ослобођење“.

2.3. Савремена тумачења асиметрије

Када је реч о садашњости, односно о тумачењу асиметрије овога доба, као интересантна уочава се једна од студија Националног института одбране САД која тврди да су модерне претње ниског нивоа, односно асиметричне, из разлога јер их људи

не могу разумети у довољној мери. Ако се противник не супротставља онако као друга страна очекује да хоће и у том смислу се повећава борбена моћ, онда аутоматски долази до асиметричног противника. Асиметричне претње и технике су верзија не-фер ратовања, која готово увек укључује елемент *изненађења* у свим својим оперативним и стратегијским димензијама, уз сталну претњу употребе оружја за масовно уништење на начин на који то САД нису планирале. У самом закључку, истиче се и једна интересантна мисао: ако се САД толико наоружавају, и ако су највећа светска војна сила, да ли то значи да је у односу на САД, сваки оружани сукоб асиметричан?

Амерички бригадни генерал у пензији Дејвид Гранж, написао је у својој књизи „Асиметрични ратови: стари метод – нови концепт“ да се асиметрија најбоље може разумети као стратегија, тактика или метод ратовања или сукоба (конфликта) која одудара од норми сукоба симетричних страна³⁸.

У новом безбедносном окружењу, свет је суочен са порастом сукоба ниског интензитета. Актери сукоба укључују све већи број екстремистичких група, а њихов арсенал укључује хемијско, биолошко, радиолошко (не нуклеарно) и нуклеарно оружје. Посебну категорију представља представљају претње нападом у информатичком, односно сајбер-простору.

У својим основама, асиметрично ратовање има старо начело на основу којег покушава да се искористити сопствена компаративна предност у односу на неку релативну слабост противника. Асиметрична претња имплицира да једна страна, из ових или оних разлога, није у стању да се супротстави противнику на конвенционалан начин, употребом истих или сличних средстава и оружја и зато бира асиметричан приступ.

Асиметрични напади обично се користе рањивошћу својих противника, а могу се манифестовати на разне начине, с тактичким или стратешким учинком.

На стратешком нивоу, искоришћавају се страхови цивилног становништва у циљу даљег слабљења подршке демократским процесима, нарушава се рад влада, сарадња, савези или партнерства.

На тактичком нивоу, користе се тактике којима се развијени западни свет тешко супротставља и које је готово немогуће спречити (нпр: терористички, самоубилачки или чак електронски напади на критичну националну инфраструктуру), опет искоришћавањем страхова цивилног становништва да управо они могу бити мета напада.

Вероватно ће у будућности многи сукоби, са којима ће се свет суочити, у основи

³⁸ David L.: Asymmetric Warfare, Old Method, New Concept., ROA National Security Report, 2001.

бити асиметрични, односно може се очекивати да ће долазити симултано из различитих извора. На пример, посебно забрињава могућност да ће класични тероризам или сукоби ниског интензитета, у будућности бити пропраћени сајбер–нападима који могу оштетити или разорити виталне комерцијалне, војне или владине информационе и/или комуникацијске системе. На тај начин свака светска сила може претрпети огромну штету од обучене, опремљене и истрајне групе људи, нарочито ако се та група људи определи за извођење искључиво терористичких аката. Ефекти таквог (терористичког) деловања су далеко већи од средстава уложених у њега, а да се не спомиње немогућност адекватног одговора, па чак ни идентификација групе.

Поставља се питање: Каква би онда требало да буде реакција којом би се парирало све учесталијим и одлучнијим асиметричним претњама, те које су слабе тачке, заправо „пукотине“ у систему америчке „хиперсиле“ али и других војних сила у нарастању? Управо та реакција могла би бити у виду пораста броја терористичких напада, јер као што је већ речено, обучена, опремљена и истрајна група људи, у овом случају терориста, може продужити сукоб и увести га у сферу бесконачног.

2.4. Асиметрија као средство рата

Због својих бројних успеха, асиметрија је постала истинско оруђе рата којим је могуће не само однети значајне победе, већ, нарочито, одбацити непријатеља, каткад га сломити и трајно му се наметнути.

Уколико се животни државни интереси тешко могу дефинисати, било из жеље да остану неоткривени, или због њихове испреплетености с интересима суседа (што је случај са Европском унијом), могуће је заузврат, помоћу концентричних кругова одредити структуру неког учесника у рату (табела 1)³⁹.

КРУГ	ОПИС
1. Мозак	Власт, Влада
2. Витални органи	Енергетски извори, везе
3. Крв, костур	Инфраструктуре: индустрија, саобраћај; њихово нефункционисање, доводи до паралисања градских центара и оружаних снага.
4. Ћелије	Становништво: може бити непосредно или посредно погођено (морално)
5. Епидерм	Оружане снаге: заштита својих унутрашњих кругова и продор у противничке.

Табела 1 – Структура учесника у сукобу

³⁹ Курмон Б. и Рибникар Д.: Асиметрични ратови, НИЦ Војска, Београд, 2003.

Када се две државе сукобе на симетричан начин, оне конфронтирају своје *кругове под бројем 5*, све док једна од њих не стекне предност која ће јој омогућити да допре до самог срца устројства друге. Тежећи дисиметрији, једна држава настојаће да ојача свој *круг 5* и тако се лакше и брже наметне. Моћније и напредније оружје може јој омогућити директно досезање средишњих непријатељских кругова. Такав је случај с нуклеарним оружјем које пружа могућност уништавања *круга 1* без претходног проласка кроз остале.

Ако се узме пример асиметричног учесника чији је *круг 5* мале дебљине или га уопште нема, али који је у сваком случају мањи од противничког, биће му дакле очигледно потребно да изнађе друга средства за борбу и да њима угрози безбедност противника. За то има на располагању више могућности, од којих свака представља исто толико кругова колико поседује и противник. Прва је да се на *круг 5* дејствује путем заседа, да би се на тај начин нарушио војни потенцијал противника, што сукоб уводи у сферу герилског (партизанског ратовања).

Друга, веома на цени код терористичких група, јесу удари на *круг 4*, којим се становништво излаже терору и стиче психолошка предност уз незнатну цену. Пример 11.09. је најочигледнија илустрација за ову тврдњу.

Трећа могућност, коју су нашироко примењивале партизанске јединице, јесте угрожавање *круга 3*, неутралисањем комуникација. Могуће је напасти и *круг 2* тако што ће се онеспособити енергетски извори или чак, што је још једноставније, онемогућити увоз.

На крају, коначно решење јесте директан удар на *круг 1*, на сам врх власти противника. То се могло догодити 11.09. да је авион који се срушио у Пенсилванији заиста имао за мету Белу кућу. Више од саме одбране, асиметрија свом кориснику пружа истинско средство за рат и могућност да оствари постављене политичке циљеве. У случају недржавних група, тамо где су могућности ограничене, она отвара простор за наношење потпуно несразмерних штета.

Бројни историјски примери у реалним условима потврђују учинак асиметрије у оружаним сукобима. Важно је напоменути да су асиметрична средства била употребљавана како од самих држава, тако и од недржавних група, без обзира на њихов значај. Међутим, једна је ствар извесна: *асиметрија није нова појава и све претходно наведене могућности већ су, са мање или више успеха, биле предмет експериментисања.*

Као закључак се намеће оно што је очигледно, а то је да једино што је сигурно и што може довести до успеха у сукобу, у коме величина и јачина оружаних снага није

иста, где се тешко може доћи до владе, енергетских постројења и тешко се може нанети већа штета снагама безбедности, јесте повећање цивилних жртава, које не желе да буду страна у сукобу и повећање штете на саобраћајној индустријској и другој инфраструктури, а то је прелазак асиметричног ратовања у сферу тероризма.

2.5. Асиметрични сукоби и ратови у XX веку

Иако асиметрични ратови нису нова појава, било би ипак претенциозно веровати да би у блиској будућности могли нестати. Антитерористичке мере које су предузеле нпр. Сједињене Америчке Државе и бројне друге државе, укључујући и Републику Србију, неће спречити развој асиметричних средстава, док ће технологија истовремено допринети стицању додатне моћи и довести до продубљивања неравнотеже међу различитим учесницима у међународним односима. Исто тако, да ли решење лежи у војном одговору или ће, напротив, он само додатно појачати осећај фрустрираности?⁴⁰

Чињеница је да у савременим оружаним сукобима асиметричност ратовања условљава појаву тероризма, јер немогућност да се победа у сукобу оствари конвенционалним ратовањем, а због инфериорности једне стране у сукобу и појаве асиметрије у погледу технологије, моћи и употребе оружаних снага, слабија страна као начин борбе ће изабрати наставак сукоба извођењем терористичких аката

Чалмерс Џонсон, председник Јапанског института за политичка истраживања, сматрао је, пре самих догађања 11.09., да „постоји ефикаснија и свакако мање деструктивна средства за борбу против терористичке претње од моменталног војног одговора“⁴¹.

Досадашња истраживања показала су да је ефикасна „мека моћ“ само пуки покушај оправдавања аспирација великих војних сила да конфликт реше мирним путем, односно не-војним одговором, те да је демонстрација „тврде моћи“ једино решење. Ретки су примери, осим периода Хладног рата, где се готово сваки конфликт завршавао демонстрацијом силе, те се зато најчешће и описује као стање затегнутости у односима великих сила које иду до супротности и непријатељства политичког, војног, економског типа и посебно војног сукобљавања на нивоу криза, где се искључују директна сукобљавања⁴². Хладни рат је окарактерисан као ситуација где је рат невероватан, а мир немогућ.

⁴⁰ Курмон Б. и Рибникар Д.: Асиметрични ратови, НИЦ Војска, Београд 2003. године.

⁴¹ Johnson C, *Blowback: The Cost and Consequences of American Empire*, New York, Owl Books, 2000.

⁴² Радни материјал са предавања из предмета Међународни односи, др Иво Висковић, Дипломатска академија МСП Р. Србије, школска 2006/07. година.

Симетрија је током целог Хладног рата доминирала у односима између САД и СССР, при чему су обе стране располагале приближно једнаким потенцијалима. Разлог што ривалитет између њих није кренуо странпутицом, треба потражити у чињеници да се равнотежа снага намеће као најбољи гарант мира. У два наврата, међутим, у Вијетнаму и касније Авганистану (делимично и Корејски рат), америчке и совјетске трупе морале су да се сукобе с противницима који су прибегавали асиметричним средствима и у оба случаја војне кампање окончане су неуспесима који су имали великог одјека. Дакле, намеће се закључак да је употреба војних потенцијала била неминовност, било да се она појавила као последица посредних, односно непосредних конфронтација најмање две стране у прошлости. У свакој од њих може се пронаћи траг асиметричности. Зато је неопходно непрестано извучити закључке и развијати теорију ратне вештине у складу са искуствима претходних ратова (*lessons learned*).

Практиковање војне делатности очигледно се не сме превише ослањати на утицај „меке моћи“ и покушаје решавања конфликта мирним путем. Чак и у контексту интеграција у међународне безбедносне организације, оружане снаге не тако моћних земаља, морају се учити из искустава великих сила, јер они у поменутиим организацијама и постављају стандарде и услове „партнерства“.

Управо зато ће бити разматрани неки од најочигледнијих глобалних примера асиметричних ратова. Како и где пронаћи своје место у будућности са аспекта развоја и припреме оружаних снага, а као одговор на сигурно највероватније начине угрожавања безбедности земље, асиметричним претњама.

2.5.1. Рат у Вијетнаму

Рат у Вијетнаму био је за САД први сусрет са асиметричним начином ратовања од краја Другог светског рата. Непријатељ је био невидљив и избегавао да се излаже ватреној моћи америчке војске. Губитак 60.000 људи изазвао је дубоке трауме у земљи где се таква „кланица“ није очекивала⁴³. Постоји веома велики број тумачења америчког пораза у овом рату, од утицаја јавног мњења, грешака војног и политичког руководства па до указивања на тзв. „синдром нож у леђа“, према којем су Американци још увек огорчени зато што су рат изгубили од једне мале земље „сељака одевених у пицаме“.

Наравно да за пораз САД не постоји само једно објашњење, тим пре што су на чисто војничком плану америчке снаге увек задржавале предност, која ипак није довољна да обезбеди победу у рату. Један забележен разговор два пуковника можда

⁴³ Курмон Б. и Рибникар Д.: Асиметрични ратови, НИЦ Војска, Београд 2003. године.

најбоље илуструје тај проблем: „Знате да нас никада нисте победили у борби“, рече амерички официр. Након извесног размишљања, северновијетнамски пуковник одговара: „То је можда тачно, али је непримерено тренутку“⁴⁴.

2.5.2. Рат у заливу

Са америчког становишта, рат у Заливу представљао је савршен сценарио и прилику да се демонстрира сила великих размера. Против војске која је сматрана четвртом силом на свету, образован је до тада незабележен савез коме су се прикључиле све силе планете, нешто што би се могло оквалификовати као „златно доба“ мултилатерализма, сценарио за који је мало вероватно да се може поновити. Прихватајући фронтални сукоб, Ирачани већ тада остају без иједне могућности да победе и, чак и да су пружили огорченији отпор, непријатељства би само била продужена за пар недеља.

Ирак је током ове епизоде ипак доказао да се рат може водити и на асиметричан начин, иако је тај сегмент чинио само незнатни део његове стратегије. Ирачка команда, свесно или не, увидела је да је Израел био „Ахилова пета“ коалиције. Употреба ракета „Скад“ против Израела показала се као ремек-дело асиметрије, тиме што је, бар за тренутак, изазвала сумњу у редовима савезничких снага.

И тада започиње „Лов на скадове“ од стране коалиционих снага. Оно што још више забрињава, јесте чињеница да савезници нису умели да пронађу ефикасан одговор на скадове. Систем „Патриот“ био је кориснији у психолошком него у војном смислу. Немоћна да уништи „скадове“, америчка авијација разорила је стационарне лансере, које Ирачани никад нису успели да употребе па је велики број лажних циљева произведених у Источној Немачкој уродио плодом.

Тако су САД користиле своје најмодерније авионе, попут F-15 Strike Eagle и F-16, опремљени системом Lantirn и радарским системом за праћење и напад на циљеве Joint STARS, тада још увек у експерименталној фази развоја.

Брзо се установило да су авиони немоћни да учине било шта, баш као и копнене снаге и морнарица непрестано испаљујући ракете „Томахавк“, али и овог пута без резултата.

Више је разлога који објашњавају победу Американаца у том рату. На један од њих указује генерал Ентони Зини: „У ствари, искључиви разлог што је „Пустињска олуја“ функционисала јесте тај што смо се борили против једног кретена на планети,

⁴⁴ H.G.Summer Jr., On Strategy, Novato, Presido Press, 1995.

довољно глупог да нам се супротстави на симетричан начин⁴⁵. То је у много чему тачно, али су Садам Хусеин и његови људи, вероватно несвесно, прибегавали асиметричним средствима рата, која су, да се коалиција распала, могла у потпуности да измене исход сукоба.

2.5.3. Рат у Сомалији

Испоставило се да је америчка операција у Сомалији сушта супротност искуству стеченом током рата у Заливу. Интервенција у Сомалији започела је искрцавањем, које су са лица места директно преносили сниматељи великих америчких телевизијских информативних мрежа, што јасно показује да се Американци нису надали било каквом отпору на сомалијским плажама.

Ова добро започета операција завршена је трагично 3. октобра 1993. године. У намери да се домогну војних и милицијских команданата сомалијског вође Мохамеда Аидида, Американци су тог дана послали своје најелитније снаге, Ренцере и Делта јединице. Биланс операције био је 18 мртвих и 70 тешко рањених војника. Пре свега због тога што су Сомалијци сами одабрали место сукоба, град Могадиш, затворени простор у коме ватрена моћ Американаца није могла доћи до изражаја. Истог дана Сомалијци су успели да оборе неколико хеликоптера и потпуно паралишу акцију америчких командоса. Поражавајућа чињеница пораза у смислу асиметричности, лежи у томе да су хеликоптери вредни милионе америчких долара обарани оружјем купљеним за свега неколико долара (ракетни бацачи РПГ-7).

Поред тога, сомалијски борци су све време сукоба користили и систем веза којем америчка технологија није могла да науди. Младићи су као курири коришћени за преношење порука са једног на други положај. Снабдевајући борце муницијом и храном, и жене су доприносиле логистичкој подршци. Ниједан систем веза или осматрања, ниједан сателитски систем нити мрежа типа „Ешалон“, није могла да парира тим асиметричним и невидљивим средствима.

2.5.4. Рат у Чеченији

По нестанку СССР-а, и Русија проживљава болно искуство асиметричног рата у тзв. „чеченском глибу“. Током операције за град Грозни 6. марта 1996. године, чеченски генерал Дудајев упућује групу од 600 до 1.000 људи са Шамилом Басајевим на челу, на седишта Министарства унутрашњих послова и владе, зграду телевизије, рафинерију и болницу. Руске снаге узвраћају свим расположивим средствима (тенковима, артиљеријом, хеликоптерима...), али је недостатак координисаног садејства

⁴⁵ Zini A.: A commander's Reflections, Naval Institute Proceedings, www.proceedings.org/proceedings/articles00

снага очигледан. Руски војници гинули су масовно у заседама, нападима на конвоје, спорадичним борбама у насељеним местима и сл. Поред очигледне диспропорције у војним средствима и бројности снага, чињеница да је град Грозни био идеално место за герилско ратовање, чини се да је био пресудан (веома јаке бетонске грађевине, уређени подруми и склоништа, мрежа повезаних улица ...).

Најзад, једна карактеристична појава обележава асиметричност у овим борбама: јуна 2000. године, Чечени у својим акцијама по први пут користе терористе самоубице. Самоубилачки напад на руске снаге у близини Грозног показао је да су, после осам месеци ратовања, борци за независност спремни и на очајничке акције у циљу одбране града. Неки теоретичари сматрају да је то моменат када се дефинитивно у партизански начин ратовања уводи ова врста атентата.

Примери руских искустава у Чеченији и раније у Авганистану, свакако су утицали на противнике светског поретка у коме „велике силе“⁴⁶ господаре.

Испоставиће се да су се неки од наведених асиметричних ратова наставили у једној новој форми ратовања, а то је уз примену терористичких активности. У њима је инфериорна страна у сукобу, услед немогућности да победу у сукобу оствари конвенционалним ратовањем, као начин борбе изабрала да сукоб продужи извођењем терористичких аката. Зато ће у даљем тексту најпре бити одређен појам тероризма, у теоријском облику, а затим ће се разматрати ратови који су узроковали рађање тероризма и терористичких организација.

⁴⁶ У војном смислу.

3. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ТЕРОРИЗМА

3.1. Историјски аспекти тероризма

Тероризам као један од облика насиља, све више у савременом свету угрожава како унутрашњу, тако и међународну безбедност. Тероризам карактерише све епохе људског друштва. Почев од убистава царева, краљева, војсковођа, атентата на државнике разних нивоа, подметања експлозива, отмица и сл. Тероризам се назире у најранијој људској историји па као такав постоји и увећава своје облике све до данашњих дана. Током читаве историје, људи су примењивали различите терористичке тактике.

Фасцинација тероризмом и политичким насиљем се може пратити практично од почетка људске цивилизације. Атентати на политичке личности, су се не само изводили већ и глорификовали. Атентати у Персији и Асирији су се појавили у току XI века проузроковали су страх и панику у читавој Исламској империји. У току Француске револуције у XVIII веку, Робеспјер је примењивао терористичке тактике, како би уништио већи део француске аристократије (око 40.000 људи), од којих је већина завршила на гилотини⁴⁷. Током америчке револуције тероризам се примењивао против Британаца и њихових симпатизера у редовима колониста. Такође, врло битно је споменути терористичке активности који су се спроводиле у касним деценијама XIX века и почетком XX века, посебно у царској Русији. Највећи део терористичких група које су постојале током прве половине XX века, биле су мотивисане тежњом ка слободи од колонијалног ропства, тзв. борбом за „национално ослобођење“. Од краја II Светског рата тероризам је постао битан фактор субверзивне делатности у многим новоформираним државама, као замена за борбу против демократских режима.

3.1.1. Претече тероризма

Зилоти

Већина аутора сматра да су први терористи били *зилоти*. Грчка реч *зелотес* изворно означава некога ко је претерано ревностан у нечему. Такође, може да значи супарник, поборник, следбеник, фанатик (у питањима вере)⁴⁸.

У првом веку нове ере тим термином били су означавани борци за слободу јеврејског народа на простору данашњег Израела, који се тада налазио под римском

⁴⁷ Симеуновић, Д., Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама, Београд, 2009.

⁴⁸ Исто.

влашћу. Везивање тог израза за јеврејске устанике дошло је стога што су устанак започели и предводили фарисеји. Фарисеји су били јеврејска верска секта која се толико истицала вањском побожношћу и строгим одржавањем обреда, да су од осталих били називани „одвојени“. Због своје верске ревности, а не због ревности у вршењу насиља називани су зилотима, што на старогрчком значи исто – ревносни у вери. Као најватренији верници – зилоти, фарисеји су сасвим природно били и најватреније патриоте, они су чинили иницијално и акционо језгро устанка. Тај старојеврејски покрет своју борбу за ослобођење од римске власти водио је од 66. до 73. године нове ере, за време Неронове владавине⁴⁹.

Јеврејски зилоти јесу се борили за слободу, јесу користили изненадне нападе, а такође били су били и брутални у својим делима, али све то их не уврштава у ред терориста, као што им ни не скида ознаку терориста. Жестина са којом су се борили за своје циљеве својство је и многих других ослободилачки оријентисаних организација и покрета у историји, као и данас⁵⁰.

Уопште, тешко може да се закључи зашто би те зилоте било оправдано сматрати терористима. Из расположивих података се види да су они нападали и цивиле, али пре свега богате сународнике који су сарађивали са Римљанима, што је пре одлика ослободилачких покрета, него терористичких организација. То што су за отете богате сународнике тражили новац не спада у најбитније одлике тероризма. Терористи такође киднапују, али за ослобађање талаца траже пре свега испуњење својих политичких захтева, а не само новац, а понекад уопште и није реч о новцу. Треба разумети и то да су насилне акције зилота настале као реакција на терор римских власти, а не из чистог мира. Није сваки ужас изазван насиљем доказ постојања тероризма. Изненадност напада и бруталност који ужасавају нападнуте, својства су многих других облика употребе силе⁵¹.

Може се са сигурношћу рећи да зилоти нису били терористи, већ је пре реч о широком народном устанку, где су појединци или мање групе ретко спроводиле изузетно бруталне препаде, изазивајући ужас код римских освајача.

Таги

Типичан пример произвољне и сензационалистичке употребе термина тероризам за означавање неадекватне појаве јесте називање припадника насилничке хиндуистичке

⁴⁹ Симеуновић, Д.: Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама, Београд, 2009.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Исто.

секте *таги* из седмог века нове ере терористима, само зато што су припадници те верске секте вековима практично били комбинација друмских разбојника и верских фанатика⁵². Они су сурово поступали са заробљеним жртвама које су давили и масакрирали у част богиње Кали и тиме нашироко и надалеко изазивали ужас. Реч *таг* (*thug*) на хинду језику значи опасан варалица, спреман и да убије⁵³.

Очигледно је да се не ради о политички мотивисаном насиљу, јер се индијски израз *Thuggee*, одомаћио и у енглеском језику за означавање друмских разбојника – убица, уосталом као и новији израз *thug*, који означава силецију, кољача, али не и терористу, нити политички мотивисаног насилника⁵⁴. Чињеница да на сам помен имена *thug* прва асоцијација код људи су њихова злодела и бруталност које изазивају велики страх људи, не даје могућност да се прогласе терористима.

Таги су, током свога постојања, побили на стотине хиљада људи, али не из политичких разлога – већ као специфична секта која је тиме приносила жртву својој богињи. Таги нису имали никакве политичке циљеве нити икакве политичке амбиције. Чак нису нападали представнике власти⁵⁵. Они јесу терорисали путнике, али видели смо да је сам чин терорисања још увек далеко од тероризма као много комплексније појаве. У питању је верско и криминално насиље, а не и политичко. Самим тим насиље тага није тероризам који је увек, ма где да се десио и ма када да се десио, облик политичког насиља⁵⁶.

Главно занимање *тага* вековима било је (и остало) друмско разбојништво. Једини посао им је био да пресећу путнике по друмовима, удаве их специјалном дугачком марамом (*румал*) и потом опљачкају. Таги никада нису остављали у животу сведоке, убијене жртве би ритуално раскомадали а код путника већ њихово помињање изазивало је панику пред свако њихово путовање, што свеукупно подсећа на тероризам, али то ипак није.

Асасини

Још једна верска секта назива се терористичком организацијом. Реч је заправо о огранку муслиманске шиитске секте *исмаилита* која у арапском калифату егзистира од половине осмог века. Њу је, на просторима од Персије до Леванта, након верског раскола крајем једанаестог и почетком дванаестог века осмислио и на веома

⁵² Симеуновић, Д.: Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама', Београд, 2009.

⁵³ Исто.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Laquer, Walter: A history of Terrorism, New Brunswick, NJ; London, Transaction, 2001.

⁵⁶ Симеуновић, Д.: Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама', Београд, 2009.

специфичан начин популарисао верски учитељ, песник и научник *Хасан ибн ел Сабах* (1034 –1124)⁵⁷.

Време појаве хашиша је, такорећи, и време у којем Хасан ибн Сабах започиње са својим наумом да створи секту која би уједно била и војна организација, а служила би остварењу његових војно-политичких амбиција, а не само верских. Важан инструмент за остварење својих циљева нашао је у конзумирању хашиша, тада још скупој и не свима доступној забави моћника. године 1090. повукао се у планине (на северозападу Ирана), у тврђаву Аламут која се налазила у провинцији Рудбар, а обухватала је планинске венце јужно од Каспијског мора. Поред тога што је саградио низ планинских утврђења у којима се живело крајње аскетски, он је одмах уз своју тврђаву саградио и велелепни огромни врт у пространој долини, који је од спољног света био строго изолован високим зидовима и крволочним чуварима – то је била реалистична имитација муслиманске верзије раја. У тој долини благостања, иако изграђени људском руком, текли су потоци меда и млека, а изгледа и вина. Најбољи свирачи и певачи и заводљиве лепотице, без ограничења, забављали су малобројне којима би се посрећило да уђу у Сабахов рај.

Све ово укупно указује да је заправо реч о наркосекти. Разумљиво је да су исмаилити – као и сви наркомани без дроге били спремни да ураде све да би дошли до ње, а поготово како би се вратили у „рај“ где је поред дроге и прелепих жена у изобиљу било и сваког другог ужитка.

То што је убијао непријатеље било је за средњи век уобичајен начин одношења према противнику – није било уобичајено како их је убијао, када и где. Асасини су по правилу убијали петком, усред џамије, у току молитве Алаху, оне које је Сабах осудио на смрт што је био чин тешког оскрнављења и храма и обреда, али и израз његове апсолутне моћи. Средство извршења убиства, по правилу, био је нож ради сигурности постизања успеха. То што би телесна гарда убијеног моћника, по правилу, искасапила асасина – Сабаха се није дотицало. Он је тиме постизао све оно што је желео – бруталну елиминацију важног противника, ужас у срцима осталих опонената и дивљење масе, што се као резултат стапало у страхопоштовање, енорман публицитет за оно време и његов статус недодирљивог моћника.

Убити сваки дан значи сваки дан бити праведан, било је Сабахово гесло. Такав ритам атентата и политичких убистава подсећа само на ритам терора као државног насиља. Тероризам то не може. Нема сумње да је Сабах схватао оно што ће касније

⁵⁷ Симеуновић, Д.: Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама, Београд, 2009.

бити мисао водила свих режима терора. *Страх је ефикасан једино ако је велики и ако је сталан*⁵⁸.

На основу свега изложеног може да се закључи да као добро организована власт на широкој територији коју су поседовали, ни асасини свакако нису терористи у смислу савременог значења те речи, али да су од свих примера који се уобичавају наводити као „први терористи“ свакако најближи томе.

На питања ко су биле претече тероризма, по чему су се истицали, када су се појавили, као и у којој мери је ко био претеча тероризма, може се дати генерализовани одговор. Многе савремене друштвене појаве, а тиме и политичке имају своја праобличја у току историјског развоја човечанства. Тероризам као релативно скоро оформљена појава има своје појавне корене. Неки од елемената, садржаја појма тероризам, свакако су постојали и у најстаријим политичким временима. Политичко убиство, атентат, напад на владара и поредак ради остварења екстремних политичких циљева, изазивање страха насиљем, спектакуларност напада којим се оспорава апсолутна моћ поретка, добро су знане појаве у историји⁵⁹. Но, ниједна од њих, па ни збир њих неколико, није довољан садржајни скуп за одређење неког од тих догађања као тероризма. На пример, није сваки атентат, а још је мање свако политичко убиство терористички акт, у античким временима убиство је било најчешћи облик смене власти.

У историјату политичког насиља као саставном делу историје људског рода има много елемената који такође чине тероризам, и самим тим претходе њему као савременој појави. Понешто од елемената тероризма (у два од три анализирана примера – зилота и асасина), као тактика застрашивања убијањем противника на јавним местима, чини чак и важан саставни део садржаја појма тероризма као савременог феномена, зато те појаве не треба ни одбацити уколико се презентирају на прави начин и уколико им се даје прави смисао у функцији увода у објашњење настанка тероризма као савременог политичког феномена.

3.1.2. Савремени тероризам

Тероризам 18. века

Тероризам као насиље које појединац користи у супростављању држави јавља се и у периоду средњег века. Такво насиље било је карактеристично за време апсолутних монархија, последње фазе феудализма, у пракси и теорији забележено као раздобље пренаглашене или потенциране суверености владара. Коришћењем тероризма у

⁵⁸ Симеуновић, Д.: Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама, Београд, 2009.

⁵⁹ Исто.

прошлости настојало се присилити становништво да буду под влашћу мање групе људи и да раде за њихово добро, што је одлика диктатуре, тираније и других облика државне власти. За време Француске грађанске револуције реч тероризам је први пут употребљена када јакобинци проводе диктатуру над својим становништвом заводећи страховладу. Voltaire означава стање током 1769. године због јавних smakнућа и мучења уочи Француске Револуције (1789) као терористичке страхоте власти (appareil de Terror). Године 1793. француски револуционари су под вођством Robespiera прозвали терор као државно средство моћи и на основу тога владавину терора идеолошки оправдали. Слободан Јовановић је забележио да је „Robespiera створио терор, те да је од Одбора јавног спаса и револуционарног суда управо он учинио такву злоупотребу да је његова влада запамћена као једна од најстрашнијих тиранија у историји“. Када је реч о Робеспјеровом терору, мисли се, пре свега, на рад револуционарног суда, који је био установљен да суди противницима револуције. Задатак одбора јавног спаса био је тако тежак да се није могао извести обичним средствима. Била је потребна једна огромна војска за вођење рата споља и гушење буне изнутра. „Кад се с тероризмом једном започело, било га је тешко зауставити. Да би Јакобинци могли владати, требало је да гиљотина не престаје да ради”⁶⁰. Са почетком Француске револуције може се рећи да започиње ера *модерног* тероризма, јер до тада је то био верски или религијски тероризам.

Тероризам данас

Оно што се данас назива тероризмом, према свим до сада мериторним истраживањима и утврђеним чињеницама, заправо постоји тек од 19. века. Чак је и сам термин тероризам скован пре дефинитивног уобличења тероризма као посебне политичке појаве. Њиме су прво означавани прави и имитативни револуционарни терор и неки други, сродни облици политичког насиља, па тек онда оно што се данас назива тероризмом. Зато је у разумљивој истраживачкој жудњи да се свему па и тероризму утврди почетак, потребно бити више него опрезан да се не би отишло у импровизацију и површност⁶¹.

Историјски гледано тероризмом као чином неправедне и недопуштене агресије служио се велики број владара како би дошли на власт или се на њој задржали. Велика експанзија тероризма догодила се у 19. веку кад се њиме почињу служити присташе

⁶⁰ Симеуновић Д, Тероризам, Правни факултет, Београд, 2009.

⁶¹ Симеуновић Д.: Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама, Београд, 2009.

анархизма у западној Европи, Русији и Америци, настојећи атентатима уклонити особе на водећим позицијама у управљању државом.

Историја савременог доба даје примере држава као што су: Израел, Кенија, Алжир и др., који су уз помоћ тероризма добили своју независност, обзиром да су политички покрети тих земаља примењивали тероризам против колонијалних власти. Случај државе Израел је посебно интересантан. Против британске власти Палестинци су још прије почетка Другог светског рата покретали побуне које су водиле јеврејске терористичке организације Иргун и Стерн Ганг. За време рата побуне се нису јављале, али већ 1944. године догађају се три истовремена бомбашка напада, а 1946. године миниран је хотел Краљ Давид где је била смештена централна канцеларија Велике Британије⁶². Те акције постигле су свој циљ. Цео свет обратио је пажњу на борбу тих група за самосталност. Тако је 1948. године, изазвавши сажаљење и подршку моћних савезника проглашено оснивање државе Израел, чиме је завршена владавина Велике Британије над Палестином. Овакве терористичке акције само су постале окидач другим државама и терористичким групама и дале идеју како се треба понашати.

Од 1960-те године до данас у свету су забележени многобројни терористички напади, на основу којих се може закључити да начини испољавања терористичких акција нису јединствени. Ту су терористи самоубице, најчешће бомбаши-самоубице, атентатори и отмичари, или нешто друго.

Након напред наведених, догађаја, а посебно од 11.09.2001. године, САД су се определиле за антитерористичке активности, под изговором легалних војних интервенција да би оствариле неке своје интересе. Амерички председник G. W. Bush овластио је агенте ЦИА, „да било где у свету могу убити терористе као непријатељске борце које сматрају легалним метама”⁶³. ЦИА, дакле, може некажњено убити људе који су тек осумњичени за тероризам. Рат који САД воде против тероризма постао је, у дословном смислу, терористички рат.

Може се закључити да је тероризам највећа опасност данашњице, али је и прекомерно и неселективно узвраћање силом неприхватљиво јер исто ствара контра реакције. Једно је сигурно да ће борба против тероризма, у савременом смислу дуго трајати, ако је икако могуће рећи да ће икада бити окончана.

⁶² Рижвић Д.: Тероризам, преузето са: www.novihorizonti.com, Приступ: 17.07.2017.

⁶³ Кесеровић Б.: Тероризам, чланак у Вечерњем листу, Приступ 17.07.2017.

3.2. Дефинисање појма тероризма

С обзиром да је тероризам последњих година прерастао у глобалну претњу безбедности и алармантну врсту насиља у савременом свету, утврђивање његове структуре, садржине и узрока, један је од циљева политичких, правних и безбедносних наука. Тероризам у основи представља историјску појаву, која је стара колико и сама држава, мада се често посматра као феномен савременог људског друштва. Међутим, савремени облици тероризма имају сасвим нову димензију која проистиче из различитих историјских, друштвеноекономских и политичких разлога, као и из развоја науке и технологије.

Тероризам има мноштво појавних облика, па га, сем сложености, карактерише и променљивост. Значење речи тероризам мењало се током историје, како би се прилагодило ризику сваког наредног периода, стога није нимало изненађујуће што је веома тешко одредити трајнију дефиницију овог појма. Такође, један од разлога је што политика коју воде моћне државе има двоструке стандарде, а неке од њих чак користе тероризам како би изазвале сукобе и нестабилност у одређеном региону, али без учешћа сопствених војних снага⁶⁴.

Иако тероризам представља „*пошаст*” савременог цивилизацијског поретка, још увек не постоји једна општеприхваћена и универзална дефиниција тероризма, с обзиром да сам појам тероризам није лако дефинисати. Међутим, питањем тероризма бави се више наука и дисциплина, што значи да је питање сагледавања појма тероризма мултидисциплинарно.

3.2.1. Терминолошко одређење тероризма

Термин „*тероризам*” потиче од латинске речи *террор* – интензиван страх, ужас, и француске речи *terre* – сејање страха, и представља метод смишљене и систематске употребе насиља с циљем развијања страха, а ради постизања личних, политичких и других идеолошких циљева.

Појам „*тероризам*” (лат.) је изведен из појма *терор* и његово етимолошко значење означава организовану и ситематску примену мера насиља са намером да се изазивањем страха и личне несигурности грађана наруши ауторитет државе или остваре неки од политичких циљева. Сходно томе, тероризам у политичком смислу

⁶⁴ Теофиловић Т. и Теофиловић Х.,: Тероризам као облик угрожавања безбедности, Правни факултет - Интернационални Универзитет у Новом Пазару

представља акцију насиља која се примењују из политичких разлога ради застрашивања и непоштедног сламања otpora онога према коме се врши.⁶⁵

Тероризам (лат. террор – ужас, страх, страх и трепет; владавина застрашивањем, страховлада; политичко насиље), класични термин политичког речника – представља специфичну врсту политичког насиља, својствену првенствено појединцима, терористичким групама и терористичким организацијама⁶⁶.

Такође, под тероризмом се подразумева и страховлада, насиље и влада насиља⁶⁷. С друге стране, тероризам је доктрина и метод борбе за одређене циљеве систематском употребом насиља.⁶⁸ Тероризам је и владавина застрашивањем, начин владања уливањем страха и насиља: политичка борба путем индивидуалних терора⁶⁹.

Тероризам је акција насиља која се предузима из политичког разлога ради застрашивања и непоштедног сламања otpora онога према коме је усмерена.⁷⁰ Такође „тероризам је организована и системска примена мера и насиља са намером да се изазивањем страха и личне несигурности грађана, наруши ауторитет државе или остваре неки политички циљеви.“ Односно „тероризам је доктрина и метод борбе за одређене циљеве системском употребом насиља.“⁷¹

Дефинисање тероризма отежавају и чињенице да је то претежно тајна активност, и да је „од свог настанка пре два века до данас више пута мењао своје значење. У почетку је заправо служио као ознака за насиље револуционара који су преузимали власт, дакле и за насиље власти, да би током 19. века био везан за насилно деловање анархистичких и нихилистичких организација. У двадесетом веку је два пута термин тероризам поново везиван за насиље власти, прво поводом деловања режима страховладе какви су били нацистички и стаљинистички, а затим и поводом неслагања западних великих сила са ослободилачким пројектима колонијалних народа који су се служили и насиљем у својој борби за ослобођење, да би седамдесетих година до данас поново био везан за насиље против неке и нечије власти, мада повремено и за насиље неких држава које су означаване као *спонзори тероризма, осовине зла* и сл.“⁷².

Термини тероризам и *терориста* данас су толико демонизовани, не само да би се оправдали оштри начини борбе против тероризма, већ се „има за циљ да се што више

⁶⁵ Политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1975.

⁶⁶ International Encyclopaedia of Terrorism, Chicago, London: Fitzroy Dearborn Publishers, p. 11.

⁶⁷ Мала енциклопедија просвете, Издавачко предузеће Просвета, Београд, 1970.

⁶⁸ Исто.

⁶⁹ Политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1957.

⁷⁰ Исто.

⁷¹ Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981, стр.622.

⁷² Исто, стр.19.

људи и што је више могуће не само дистанцира, већ и да их што оштрије осуде’’⁷³. Данас се под термин „тероризам’’ подводе, сем политичког насиља, и друг појаве и ствари које немају никакве везе са тероризмом. „Термин тероризам је изгубио своје значење пошто је коришћен веома широко и у разним контекстима’’⁷⁴.

При дефинисању тероризма у великој мери учествују интереси и емоције. „Емоционална примеса у одређивању тероризма није тек израз одбојности према појави већ, итекако има и употребну функцију, пре свега на мобилизационом плану’’⁷⁵. Тероризам се често своди на обичан криминал и то најчешће из идеолошких разлога и због лакшег обрачунавања с њим, „чиме се постиже непризнавање статуса политичких актера терористима, али зато феномен остаје затамњен у својој политичкој димензији и стога и недовољно објашњен’’⁷⁶.

До конфузије при дефинисању тероризма, доводи и чињеница што се терористи често ангажују и у легалним активностима, као и због тога што се најчешће дефинишу само методе или само циљеви терориста, а не целокупна појава. Према професору Симеуновићу, већина експерата ће се пре сложити „шта тероризам није’’ уместо „шта јесте тероризам’’ јесте. Ваљана дефиниција треба да буде „позитивна и исказана у облику тврдње, зато што се негативном дефиницијом остварује само диференцирање од других предмета и појмова’’⁷⁷, стога негативна дефиниција нема никакву научну вредност.

Термин тероризам у савременој употреби најчешће има политичко обележје, али је повезан с влашћу, тј за борбу за власт или освајање власти. Терористи се проглашавају добронамерним борцима за слободу, иако не носе униформу или војничке ознаке, желе да се третирају као ратни заробљеници у случају да буду заробљени. Терористима није важан сам чин насиља, већ његов политички одјек.

Под тероризмом се подразумева акција насиља, која се примењује из политичких разлога ради застрашивања и беспштедног сламања отпора онога према коме се насиље врши⁷⁸.

⁷³ Симеуновић Д, Тероризам, Правни факултет, Београд, 2009. стр.19.

⁷⁴ Richardson, L., Terrorist as Transnational Actors, in: The Future of Terrorism, Max Taylor & John Horgan (eds.), 2000, pp. 209.

⁷⁵ Симеуновић Д, Тероризам, Правни факултет, Београд, 2009. стр.19.

⁷⁶ Исто, стр.20.

⁷⁷ Милосављевић, С., Радосављевић И.: Основи методологије политичких наука, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 167.

⁷⁸ Политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд 1975, стр. 1070.

3.2.2. Административне дефиниције тероризма

Од административних дефиниција⁷⁹, вреди издвојити дефиницију Европске уније (2002), по којој је тероризам „намерни акт који може нанети озбиљну штету земљи или међународној организацији, почињен са циљем да се озбиљно застраши становништво, неоправдано приморавајући владу или међународну организацију да нешто учини или да се уздржи од сваког чињења, озбиљно дестабилишући или уништавајући основне политичке, економске или друштвене структуре помоћу напада на живот или физички интегритет неке особе, киднаповања, узимања талаца, заузимања летилица или бродова или производњом, поседовањем или транспортом оружја или експлозива“⁸⁰.

Слична ситуација је и у другим државама. Тако у Сједињеним Америчким Државама, Министарство спољних послова (*State Department*) тероризам дефинише као преобладајуће политички мотивисано насиље извршено против невојних циљева од стране поднационалних група или тајних агената, обично с намером да се утиче на јавност. С друге стране, Федерални истражни биро (*FBI*), користи другачију форму при дефинисању тероризма: „Тероризам је коришћење озбиљног насиља против лица или имовине, или претња коришћењем истог насиља да се застраши или принуди држава, јавност или било који део јавности, у циљу да се промовишу политички, социјални или идеолошки циљеви“. У доктринарним документима оружаних снага САД и НАТО-а, тероризам се дефинише као прорачуната употреба незаконите претње употребом насиља, или незаконитог насиља, у циљу изазивања општег страха. Усмерен је ка присиљавању или застрашивању владе и друштва. Амерички Стејт департмент (*US State Department*) користи своју дефиницију још из 1984. године, по којој је „тероризам унапред смишљено, политички мотивисано насиље против неборбених мета, које спроводе субнационалне групе или кландестини актери, углавном са намером да се утиче на публику“⁸¹. Тероризам се по дефиницији *FBI* из 1999. године, одређује као „незаконита употреба силе или насиља против лица и имовине да би се застрашила или присилила влада, цивилно становништво или било који њихов сегмент ради промоције политичких или социјалних циљева“⁸². Министарство одбране САД је дало своју дефиницију (2000), по којој је тероризам, „срачуната употреба насиља или претња насиљем да би се усадио страх, са намером да се владе или друштва застраше или принуде, зарад постизања циљева који су углавном политички, верски или

⁷⁹ Административне дефиниције су оне које су производ одређених државних или међународних институција.

⁸⁰ Marques, P. I., *The Contribution of the European Union, in United Nations office for drug control, and crime prevention, Symposium: Combating international terrorism: The contribution of the United Nations, 2003.*

⁸¹ Симеуновић Д, Тероризам, Правни факултет, Београд, 2009. стр.43.

⁸² Исто, стр. 43.

идеолошки”⁸³. Уједињене нације још увек немају своју дефиницију тероризма, иако земље које су угрожене тероризмом, пре свега САД (поготово после 11. септембра 2001) очекују, не само дефинисање тероризма од стране УН, већ и појачано учешће у борби против њега. Охрабрујуће је, не само то да су УН на путу дефинисања тероризма, већ и њихова преоријентација са реактивне на превентивну акцију, када је тероризам у питању. „Другим речима, компрехензивна дефиниција тероризма УН постоји несклопљена, у више компатибилних варијетета који су нека врста преддефиниција или радних дефиниција тероризма које се базирају на дефиниционим елементима тероризма у већ прихваћеним конвенцијама и споразумима, и које функционишу у пракси”⁸⁴.

Француски кривични закон тероризам дефинише као „акте појединаца или група који користе застрашивање и терор ради ремећења јавног реда”⁸⁵. У Немачкој, тероризам се дефинише као „перманентна борба за политичке циљеве и промене политичког система кроз нападе на лица и имовину”⁸⁶. У Великој Британији тероризам се дефинише као „употреба насиља у политичке сврхе, укључујући и било коју употребу насиља ради довођења јавности или било којег дела јавности у стање страха”⁸⁷.

Такве разлике нису само производ другачијих схватања појма тероризам, већ и промена других чинилаца које доводе до појаве модерног тероризма или схватања тероризма у савременим условима. Можда би се експерти и сложили око јединствене дефиниције да питање тероризма у себи не садржи у великој мери и политичку компоненту. Управо је то и један од главних разлога зашто ни на нивоу Уједињених нација нема јединственог става о питању дефиниције тероризма. Дебате вођене у Уједињеним нацијама о дефинисању тероризма, по правилу, завршаване су безуспешно, јер су државе имале различите позиције и схватања не само у односу на дефинисање појма, већ и кад је реч о изношеним примерима који би требало да послуже као модел. У Резолуцији Савета безбедности 1373 од 28. октобра 2001. године наводи се: „...акти, методе и пракса тероризма супротни су циљевима и принципима УН...”. Резолуција позива све државе да постану чланице релевантне међународне конвенције и протокола „...и да појачају међусобну сарадњу ... у циљу кампање против тероризма оснива се Комитет за борбу против тероризма, који ће да прати примену Резолуције Савета безбедности 1373”. Кофи Анан, бивши генерални секретар

⁸³ Симеуновић Д, Тероризам, Правни факултет, Београд, 2009. стр. 43.

⁸⁴ Исто, стр 65.

⁸⁵ Поглавље I и II Кривичног закона Француске и Закон о кривичном поступку.

⁸⁶ Члан 129 Кривичног закона Немачке.

⁸⁷ Акт о превенцији тероризма из 1989. и акт о Северној Ирској из 1988. године.

Уједињених нација, изјавио је током заседања 57. Генералне скупштине УН-а (4. октобра 2002. године) да је тероризам по својој природи напад на фундаменталне принципе права, поретка, људских права и мирног решавања сукоба, свих принципа на основу којег се заснива систем УН.

Позитиван корак у покушају уједначавања ставова о питању дефинисања тероризма учинио је Савет Европе који је у конвенцији од 16. маја 2005. године наложио свим земљама потписницама да у свом законодавству регулишу кривично дело тероризма како је дато у конвенцији. У њој је кривично дело тероризма дефинисано као свако кривично дело дефинисано једном од резолуција УН о тероризму, онако како је то у њима дефинисано. У оквиру конвенције посебно су дефинисани појмови: јавна провокација у циљу извршења кривичног дела тероризма, регрутовање за тероризам и обука за тероризам.⁸⁸ Република Србија донела је још у марту 2009. године одговарајући закон којим се потврђује та конвенција.

Европска унија дефинише тероризам као намерни акт који може нанети озбиљну штету земљи или међународној организацији, почињен са циљем да се озбиљно застраши становништво, неоправдано приморавајући владу или међународну организацију да нешто учини или да се уздржи од сваког чињења, озбиљно дестабилишући или уништавајући основне политичке, економске или друштвене структуре помоћу напада на живот или физички интегритет неке особе, киднаповања, узимања талача, заузимања летелица или бродова или производњом, поседовањем или транспортом оружја или експлозива.

Дакле, тзв. административне дефиниције тероризма су оне које су производ одређених државних или међудржавних институција. Њихов недостатак је у рефлектовању идеолошких политичких ставова државног или неког другог руководства – у општости, или пак у поређењу са једном конкретном ситуацијом, што једну такву дефиницију чини мање генералном и тиме мање применљивом на неку нову, и у много чему различиту ситуацију.

3.2.3. Дефиниције тероризма у делима страних аутора

Према холандским научницима Алексу Шмиду⁸⁹ (*Alex P. Schmidt*) и Алберту Јонгману (*Albert J. Jongman*), анализом 109 дефиниција тероризма добијено је осам главних одредница које одређују појам тероризам, а то су (према заступљености у дефиницијама): насиље, примена силе; политички; страх, терор; претња; психолошки

⁸⁸ Закон о потврђивању конвенције о спречавању тероризма који је донет у марту 2009. године у Скупштини Републике Србије.

⁸⁹ Истраживач насиља и тероризма.

учинци и очекиване реакције; нејасна повезаност циљева и жртава; намерна, планирана, организована акција; начин борбе; стратегија, тактика.

Алекс Шмид, створио је 1998. године своју дефинитивну верзију академске консенсуалне дефиниције. „Тероризам је страхом инспирисан метод понављања насилне акције вршене од (полу)кандестиних индивидуа, група или државних актера из идиосинкратских, криминалних или политичких разлога, при чему – за разлику од убиства-конкретна мета насиља није главна мета. Непосредне људске жртве насиља генерално су биране насумично (мете услед прилике) или селективно (репрезентанти или симболичне мете) из циљане популације и служе као генератори порука. Базиран на претњи и насиљу, процес комуницирања између терориста (организације), (угроженог) жртве и главне мете служи да се манипулише главном метом (јавношћу) претварајући је у мету терора, мету захтева или мету пажње зависно од тога да ли су у првом плану застрашивање, принуда или пропаганда“⁹⁰.

Вајнберг (Leonard Weinberg), Педазур (Ami Pedazur) и Хирш-Хефлер (Sivan Hirsch-Hoefler) дали су своју дефиницију тероризма: „Тероризам је политички мотивисана тактика која укључује претњу или употребу силе или насиља у којој тежња за публицитетом игра значајну улогу“⁹¹.

Другачије схватање терора и тероризма нуди Вилкинсон (P.Wilkinson). Он дефинише терор као „коришћење застрашивањем у сврху принуде од стране револуционарних покрета, режима или појединаца, и с политичким мотивима“, а тероризам сматра „саставно провођење организованог терора, било од стране државе, покрета или фракције или од стране мале групе појединаца“. Он надаље такво саставно провођење терора, тероризам, описује као недискриминативно, непредвидиво и арбитрирано понашање, које примењује екстремне и безобзирне уништавајуће методе, а уз то је аморално, јер не прихвата никакве друштвене законе или вредности.

Терористичке организације настоје не само да изазову страх и панику код противника већ и да остваре своје прагматичне циљеве. Ради постизања својих циљева, терористичка организација као пошиљалац терористичке „поруке“ у систему социјалног комуницирања с другим учесницима у комуникациској мрежи упућује садржај којим истомишљенике и симпатизере охрабрује, позива и окупља, а противнике застрашује, разједињује и дезорганизује. Вема је значајно да се системски терористичке активности разликују од аката криминалаца и патолошких убица. Акти

⁹⁰ Schmid, R. A., Jongman J. A.: Political Terrorism: A New Guide to Actors, Autors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature, (2nd ed.) 1988.

⁹¹ Weinberg, Leonard et al.: The Challenges of Conceptualizing Terrorism, Terrorism and Political Violence, 2004, pp. 777.

терориста су политички мотивисани, а акти криминалаца и патолошких убица су акти личне природе. Последице насиља терориста имају ефекте тзв. секундарног дејства. Они се огледају у стварању осећања опште опасности и изазивање несигурност и неповерења у институције друштва због уношења трајног немира и страха ради изнуђивања одређених политичких промена. А страх је делотворан једино ако је интензиван и непрекидан⁹².

Суштина тероризма је застрашивање, у циљу стварања осећаја несигурности и узнемирености. Он јесте нека „врста рата”, али за разлику од класичног рата, јединствен је по употреби оружане силе против циљева који би били изузети у нормалном рату, и по томе што његови резултати имају мало везе са традиционалним ратним неопходностима. Страх је оно што тероризам увек производи и коме тежи. За Чарлса Кеглија (Charles Kegley) је „изазвати страх” који је, уз публицитет као тежње да се скрене пажња и освоје симпатије за терористичке циљеве и смрт великог броја људи, постао главно обележје тероризма после 11. септембра 2001. године.

У циљу научног истраживања тероризма, Чарлс Кегли (Charles Kegley) предлаже три основна задатка анализе: његов опис, односно, утврђивање појма и конститутивних елемената тероризма; објашњење, тј. утврђивање узрока који одређене актере наводе да своје циљеве остварују терористичким актима; његово сузбијање, односно, утврђивање мера (превентивних и репресивних) којима се може сузбити тероризам на глобалном нивоу⁹³. У најширем смислу, под тероризмом се подразумева „акција насиља, која се примењује из политичких разлога ради застрашивања и беспоштедног сламања отпора онога према коме се врши“⁹⁴. Сваки облик насиља није тероризам, што је битно за разликовање тероризма од грађанског рата, бандитизма и герилског ратовања⁹⁵.

Томас Хомер-Диксон (Thomas Homer-Dixon) оцењује да је „тероризам посебно ефикасан ако његов циљ није посебно стратешки или политички, већ стварање општег страха, панике и (економског) хаоса, чиме терористи добијају више слободе у избору мета“⁹⁶. Поред страха, публицитета, и недужне жртве су битан елемент тероризма. Избор невиних цивила као мете терориста, одражава неморалност његових протагониста. „Тероризам побија све моралне норме у ратовима бирајући и прихватајући радије да убије невине него да нађе начин како би избегао њихово

⁹² Симеуновић Д, Тероризам, Правни факултет, Београд, 2009.

⁹³ Kegley, C.: The New Global Terrorism:, New Jersey: Prentice Hall, 2003, pp. 13.

⁹⁴ Исто, стр. 13.

⁹⁵ Термин герила често је имао позитивну конотацију, док је тероризам увек имао негативно значење.

⁹⁶ Homer-Dixon, T.: The Rise of Complex Terrorism, In: Foreign Policy, January/February, 2002, pp. 52-62.

повређивање⁹⁷.

Поред превасходно политичког циља и цивила као недужних жртава, Брајан Џенкинс (Bryan Jenkins) за битно обележје тероризма одређује и тежњу за максималним публицитетом и изазивањем краткорочних и дугорочних психолошких ефеката. „Експерти се слажу да је тероризам употреба насиља или претња насиљем, метод борбе или стратегија да се постигну извесни циљеви, да је његова сврха да изазива страх код жртве, да је немилосрдан и да није у складу са хуманитарним нормама и да је публицитет битан фактор у терористичкој стратегији”⁹⁸.

К. Томашевски сматра да се „појмом тероризма обухватају различити акти насиља и угрожавања људских права и људских живота, као и јавних, односно заједничких и индивидуалних добара. У том мноштву и разноликости аката који се подводе под појам тероризма, остаје део разлога због којих није могла бити утврђена једна свеобухватна и општеприхватљива дефиниција тероризма.” Но, важнији разлог неуспеха покушаја да се постигне сагласност око дефинисања тероризма треба тражити у чињеници да је тероризам увек политички мотивисан⁹⁹.

М. Креншо (Martha Crenshaw) сматра да се тероризам не може дефинисати ако се не анализира сам акт тероризма, његов циљ и шансе за успех. За Креншову тероризам представља друштвено и политички неприхватљиво насиље уперено против невиних људи да би се постигао психолошки ефекат.¹⁰⁰

Б. Ганор (Boaz Ganor), директор израелског Института за противтероризам и бивши аналитичар израелског Министарства за противтероризам, приступио је дефинисању тероризма преко одређивања места тероризма међу насилним сукобима, где тероризам спада у конвенционалне сукобе, и сматра да је „тероризам насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према цивилима, због постизања политичких циљева, док је герилска борба насилна борба која користи или прети коришћењем насиља према војним метама, снагама безбедности или политичким вођама, због постизања политичких циљева“.¹⁰¹

Џ. Стерн (Jessica Stern) сматра да тероризам представља акт насиља или претњу насиљем против лица која нису борци, а са циљем да се изврши освета, постигне

⁹⁷ Johnson, J. T.: *Just War Theory Responding Morally To Global Terrorism*, 2003, pp. 224-225.

⁹⁸ Laqueur, W.: *Postmodern Terrorism*, pp. 151 – 159 in Charles W. Kegley, Jr. (ed.), *”The New Global Agenda”*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, 2003.

⁹⁹ Томашевски К.: *Изазов тероризма*, НИРО Младост, Београд, 1983., стр. 13–22.

¹⁰⁰ White J. R.: *Terrorism*, Alexandria Press, Belgrade, 2004, page 10.

¹⁰¹ Димитријевић И.: *Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма*, *Часопис Безбедност* 6/2005, str. 973.

застрашивање, или на други начин утиче на неку публику. Ова дефиниција је прилично непрецизна, не идентификује починиоца нити његову намеру¹⁰².

Професор политичких наука са Универзитета „Џорџ Вашингтон“ Нетан Браун (Nathan Brown) дефинише тероризам као „извођење насилног акта, упереног против једне или више личности, са намером починиоца тога акта да застраши једну или више особа и да на тај начин проузрокује остварење једног или више својих политичких циљева,¹⁰³.

П. Џонсон (Paul Johnson) сматра да је тероризам намерно, систематско убиство, сакаћење и угрожавање невиних да би се подстакао страх зарад постизања политичких циљева¹⁰⁴.

3.2.4. Дефинисање тероризма у литератури Републике Србије

У Републици Србији у употреби је више дефиниција тероризма. Према Лексикону криминалистике „тероризам је вид организоване криминалне активности коју карактерише предузимање аката насиља, извођење атентата и отмица, подметање експлозива и пожара и предузимање опште опасних радњи“. Такође, тероризам је метод смишљене систематске употребе насиља ради сејања страха међу људима. Спроводе га државни органи или организоване групе да би остварили одређене политичке циљеве¹⁰⁵. Професор Б. Симоновић у уџбенику „Криминалистика“ из 2004. године тероризам дефинише као предузимање различитих аката физичког насиља или других облика угрожавања живота и здравља људи које најчешће карактерише неселективност при избору објеката напада и непосредних жртви, при чему се изазива осећај несигурности у одређеној друштвеној заједници и стварају услови за постизање политичких циљева. Под тероризмом се подразумева и владавина застрашивањем, односно политичка борба путем индивидуалног терора¹⁰⁶. У најширем смислу, тероризам подразумева сваки напад на живот и тело појединца или неке објекте, са намером изазивања одређених политичких промена¹⁰⁷.

Даље, може се рећи да је тероризам тајна активност, јер ни пре, ни након извршења терористичког акта, изузев ако терористичка организација сама не прихвати одговорност, није лако открити идентитет налогодавца и извршиоца. Ова чињеница

¹⁰² Димитријевић И.: Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма, Часопис Безбедност 6/2005, стр. 973.

¹⁰³ Војин Димитријевић В.: Тероризам, Радничка штампа, Београд, 1982, стр. 37.

¹⁰⁴ Преузето са: www.picsearch.com. Приступљено 24.04.2017.

¹⁰⁵ Лексикон безбедности, Београд, 1989.

¹⁰⁶ Исто.

¹⁰⁷ Кривокапић Б., Лексикон међународног права, Институт за упоредно право, Београд, 1998.

указује на сложеност праћења и процењивања терористичких активности, као и на ограничене могућности брзог и ефикасног одговора, јер не постоји јасна представа о снази, циљевима и методама извршиоца терористичког акта¹⁰⁸.

Професор др Војин Димитријевић наглашава да се појам „терор“ употребљава у двојаким смислу, како и за методе владања, тако и за методе борбе против власти. На исти начин се користи и реч „тероризам“. Тако се за терор власти каже да је „терор одозго“, „процес терора“, „режим терора“ или „државни тероризам“, док се за терор против власти говори да је „индивидуални терор“, „терор одоздо“, „агитациони терор“ или једноставно „тероризам“. Он каже „то не значи да терор и тероризам немају заједничка својства...Изазивање страха њихово је најважније оруђе.... Тај страх ствара у политичком циљу, везан је, дакле, за одржавање или освајање власти. Да би застрашивање успело, примењује се физичко насиље према изабраним жртвама, које не би било терористичко када не би истовремено саопштавало претњу будућим насиљем потенцијалним жртвама, тј. свима онима који се са жртвом могу поистоветити. Отуда и терор и тероризам имају двоструку мету, двоструког адресата: жртву насиља и примаоца претње“. Димитријевић закључује да је „терор по правилу акција оних који поседују и законодавну власт, док су индивидуални терористи несuverене особе, приватна лица, на други начин подвргнути неком правном поретку“¹⁰⁹. Према њему сваки акт тероризма је од политички мотивисаних извршилаца одређен односом према власти и да је „према томе политички“. Ако политичку суштину може понекад замаглити разноликост, тиме се суштина неће променити.¹¹⁰

Анализа друштвеног статуса терористичког субјекта показује да он примењује тероризам да би сачувао власт или да би свргнуо актуелну власт. Према мишљењу Војина Димитријевића, терор власти је „терор одозго“ или „државни терор“, док се за терор против власти каже да је „индивидуални терор“, „терор одоздо“ или једноставно „тероризам“. Он закључује да је „терор по правилу акција оних који *поседују и* законодавну власт, док су индивидуални терористи несuverене особе, приватна лица, на други начин подвргнути неком правном поретку“¹¹¹.

Заједничке карактеристике терора и тероризма су: *остваривање политичких циљева* (одржавање или освајање власти), *двострукост мета* (жртва насиља и

¹⁰⁸ Талијан М.: Безбедносни менаџмент у супротстављању и борби против тероризма (монографија), Војна академија, Београд, 2010.

¹⁰⁹ Димитријевић В.: Страховлада, Рад, Београд, 1985, стр. 110-111.

¹¹⁰ Димитријевић В.: Тероризам, Радничка штампа, Београд, 1982, стр 37.

¹¹¹ Димитријевић В.: Страховлада, ИРО „Рад“ Београд, 1985.

прималац претње), *примена насиља над одабраним жртвама и изазивање страха*.¹¹² Дакле, основно је да се терор везује за политичке режиме који тлаче део своје популације. Кроз историју и развој појма терора препознати су неки од његових типова: *револуционарни терор, бели терор* – који се јавља после револуције итд.

Научна дефиниција тероризма

Како би се задовољили принципи да целовитости и свеобухватности у дефинисању тероризма, уз уважавање специфичности саме појаве, при одређивању научне дефиниције тероризма мора се пажљиво одабрати сва битна својства ове појаве и умешно се требају одвојити од небитних (мање битних) својстава. У супротном дефиниција ће изгубити смисао пуким набрајањем многобројних појмова, без јасног указивања на *суштину*.

Тероризам је сложени облик политичког насиља, које је организовано, индивидуално и (ређе) институционализовано. Карактеришу га застрашујуће насилно-физичке и психолошке методе политичке борбе којима се, обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности друштва, систематски покушава остварење „великих циљева“.¹¹³

У 20. веку тероризам се везује за насиље власти, као насиље одозго, односно као режим страховладе (нацистички и стаљинистички режим), а велике западне силе тероризмом су означавале и насиље ослободилачких покрета у антиколонијалној борби. Од седамдесетих година прошлог века тероризам се везује за насиље против неке и нечије власти, као насиље одоздо, а не ретко и као насиље појединих држава које су означаване као „спонзори тероризма“ и „осовине зла“¹¹⁴.

По мишљењу проф. др Драгана Симеуновића, са којим се већина аутора у потпуности слаже, једна осавремењена дефиниција тероризма која следи принцип прецизног идентификовања одговарајућег реалитета, могла би у овом времену да гласи: *„Као вишедимензионални политички феномен савремени тероризам се може теоријски најопштије одредити као: сложен облик организованог групног, и ређе индивидуалног или институционалног политичког насиља обележен не само застрашујућим брахијално физичким и психолошким, већ и софистицирано-*

¹¹² Димитријевић В.: *Страховлада*, Досије, Београд, 1997.

¹¹³ Симеуновић, Д.: *Савремени тероризам*, Југословенски поглед, НИП Пословна политика, Београд 1990, стр. 45.

¹¹⁴ Симеуновић Д.: *Тероризам*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 19.

технолошким методама политичке борбе којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити „велики циљеви” на морбидно спектакуларан начин, а непримерено датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају”¹¹⁵. Тероризам је, као вид индивидуалног, нелегитимног, нелегалног и неинституционалног насиља, уперен против неке државе, односно против одређених институција неког друштва, и како истиче проф. др Симеуновић, тероризам обухвата „интенцију испољавања ређе над стварним и потенцијалним политичким противницима, а чешће над представницима система и невиним жртвама”¹¹⁶. Методе тероризма су: психолошко-пропагандно деловање са циљем да се изазове страх, пометња и хаос, као и да се постигне одређени публицитет, злоупотреба интернета у терористичке сврхе, отмице, уцене, психофизичко злостављање, атентати, саботаже, диверзије, самоубилачки напади, појединачна и масовна убиства. У извођењу терористичких аката тежи се транспарентношћу која се огледа у томе да носиоци тероризма врше терористички акт над непосредном жртвом да би пренели поруку средини из које потиче непосредна жртва¹¹⁷. У појединим случајевима извођење терористичког акта бива одложено, а некада се од њега чак и одустаје, уколико постоји могућност да о том акту јавност неће бити обавештена. Остваривање „великих циљева” на морбидно спектакуларан начин такође се постиже применом изразито бруталних метода, где је бруталност, као обележје тероризма у вишеструкој корелативности са неморалношћу његових носилаца. Бруталност се испољава са употребом силе у мери која знатно превазилази потребе самог чина, а усмерена је на објекат којим се посебно погађа психа људи, као што су деца, жене, болесни, стари и сл¹¹⁸.

¹¹⁵ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 43.

¹¹⁶ Исто, стр. 43.

¹¹⁷ У циљу застрашивања својих сународника, албански терористи на Космету и КЗБ су поједине убијали, поручујући свима другима да ће имати исти третман уколико буду лојални СРЈ. На пример, у саопштењу број 28, самозване ОВК у јануару 1997. године се каже: "26. децембра 1996. и 9. јануара 1997. године у оперативној зони број један, наше оружане јединице су извршиле два атентата против сарадника српских окупатора на Косову. Први атентат је извршен над Фаиком Белопојом из Подујева, а други над Малић Жеколијем. Њихова ликвидација је упозорење за све сараднике непријатеља..."

¹¹⁸ Примери бруталности албанских терориста против Републике Србије и СРЈ: Крајем јула 1999. године са више убода ножем у пределу врата убили су 14-годишњег Јанковић Зорана, који се лечио од претходног напада албанских терориста на њега и оца Живорада 15. јула 1999. године у Гњилану; Петра Костића старог 62 године су заклали 18. јуна 1999. године у његовој кући у с. Косин, општина Урошевац; у с. Горње Неродимље, код Урошевца, убили су 19. јуна 1999. године Шобић Милована, старог 65 година, а потом му одсекли главу и поставили је у центру села; ноћу између 22. и 23. августа 1998. године на путу Призрен - Сува Река, хицима из аутоматског оружја убили су Љатићу Каљоли и њену 19-годишњу ћерку Рушу. (Милош Недељковић, Миле Новаковић, Тероризам албанских

У најопштијем смислу, тероризам увек представља политичко насиље (*political violence*), али је битно нагласити и да свако политичко насиље није тероризам. Претња силом, принуда, притисак, психофизичко злостављање, политичко убиство, атентат и диверзија сматрају се основним облицима политичког насиља. Сложене облике политичког насиља представљају терор, насилни протести, побуне, нереди, немири, субверзија, устанак, рат и тероризам. Може се, дакле, констатовати да се тероризам јавља у вртлогу друштвеног насиља као један од сложених облика политичког насиља.

Суштина тероризма испољава се у изазивању осећаја одвратности друштва, који организоване групе постижу убеђивањем, страхом и застрашивањем убиствима и сакаћењем недужних.

3.3. Класификација тероризма

Класификација тероризма се врши према различитим критеријумима, али оно што отежава сваку класификацију тероризма јесте постојање мешовитих облика.

Према Едварду Миколусу (Edward Mickolus) постоје седећи типови тероризма: 1) интернационални (групе и појединци који су под контролом суверене државе), 2) транснационални (групе и појединци који нису под контролом суверених држава, 3) домаћи (укључује само грађане одређене земље и аутономне недржавне субјекте) и 4) државни тероризам (његов носилац је држава унутар својих граница)¹¹⁹.

В. Димитријевић даје своју визију и класификацију тероризма: 1) држава против недржавног субјекта, 2) недржавни субјект против државе, 3) недржавни субјект против других недржавних субјеката и 4) држава против државе-међународни тероризам (када терористички акти имају елемент иностраности). Такође и Мијалковски даје своју визију и класификацију тероризма према следећем: 1) према узроку (објективни и субјективни), 2) према друштвеном статусу носилаца (недржавни, државни и међународни), 3) према стратегији и тактици (посредни и непосредни), 4) према средствима (конвенционални, импровизовани и тероризам реализован НБХ средствима), 5) према простору и времену (микро, макро и планетарни), 6) према циљевима¹²⁰.

Међутим, као једна свеобухватна класификација могла би се узети према професору Драгану Симеуновић, а то је класификација која се врши према главним

сепаратиста на Косову и Метохији и метод њиховог деловања, „Безбедност“, МУП Републике Србије, број 6/99, стр.697,700,702.)

¹¹⁹ Вејновић Д., Шикман М. и Радуљ С.: Друштвени аспекти тероризма, Бања Лука, 2006.

¹²⁰ Мијалковски М.: Тероризам и противтерористичка борба, Војна Академија, Београд, 2003.

циљевима тероризма, према њиховим методама и средствима и према типу актера тероризма¹²¹.

3.3.1. Класификација према програмско-циљној орјентацији

Тероризам се према својим главним циљевима може поделити на следеће три групације: а) *Идеолошки мотивисан тероризам (левичарски и десничарски тероризам)*; б) *Етно-сепаратистички тероризам, и в) Верски фондиран тероризам.*

3.3.1.1. Идеолошко мотивисан тероризам

Идеолошко мотивисан тероризам постоји од када је веза између идеологије и тероризма веома наглашена и уска. Утицај идеологије се огледа у усмеравању приликом избора циљева, садржаја и метода терористичког деловања, у смислу вредности за које се треба борити, и оправдања предузетих акција¹²².

Левичарски тероризам

Левичарски тероризам (леви, анархоидни, црвени) је често мотивисан уверењем у бесперспективност парламентарне политичке борбе. Као основни узрок настанка левичарског тероризма и његове екстремности сматра се „процена о бескорисности и бесперспективности акција левих политичких партија етаблираних у политички систем западне демократије услед њихове инерције, самозадовољства и догматске окошталости”¹²³.

Левичарски тероризам су посебно у идеологији развили Че Гевара и Режи Дебре, а јавља се због лоше организованости и пасивности радничког покрета његове слабости да нешто промени мирним путем, те незадовољство демократијом, њеним институцијама, а посебно парламентаризмом. Левичарски терористи сматрају како је за брзе и радикалне промене потребно много револуционарне воље уз довољно оружја, а све због немогућности испољавања својих политичких уверења и незадовољства режимом, при томе занемарују постојање објективних услова за револуцију.

Тако се из тих екстремистичких левичарских кругова пребацује левим политичким партијама етаблираним у политички систем западне демократије компромисерство и одсуство оствареног ефекта по реалне интересе доњих слојева

¹²¹ Симеуновић, Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 83-85.

¹²² Исто, стр. 124.

¹²³ Исто, стр. 123.

становништва, за чије се интересе ове странке декларативно залажу¹²⁴. У анализи савремених левичарских терористичких организација видљиво је да оне делују у великом броју земаља света, што се делом може тумачити и кризом левице у свету. Наиме, после рушења Берлинског зида и урушавања источноевропских социјалистичких режима почетком деведесетих година представници парламентарне левице су углавном представници различитих облика социјалдемократије. Крајња левица остаје све малобројнија и лоше парламентарно организована, па део фрустрације преузимају екстремне политичке организације левице, од којих неке имају додира и са насилним облицима политичке борбе (којих је, истина, веома мали број, али оне још постоје).

Десничарски тероризам

Десничарски тероризам представља мешовиту форму терора и тероризма, али је по својој суштини, циљевима и садржају ближи терору. Битна одлика десничарског тероризма је ослањање на државу или институције. Држава и десничарски тероризам не морају да имају све исте циљеве. Тероризам може да има и неке циљеве које држава, или не подржава, или у крајњој линији није заинтересована за њих¹²⁵. Десничарски тероризам, с обзиром да се бори за „ред, морал и праведност“, али методама које управо крше и ред и морал, а посебно закон, многи аутори називају вигилантистичким¹²⁶ тероризмом.

Борећи се насиљем за ове вредности у својој земљи или ван ње, десничарски терористи сматрају да чине корист својој држави. „Такву процену имају о њима и они институционални кругови који их подржавају и помажу сматрајући да им терористи те врсте ипак више користе него што им штете“¹²⁷.

Веома присан респектабилан однос према религији, нацији и традицији је специфично својство десничарског тероризма, који постаје чувар своје вере, нације и традиције. Из тих разлога насиље десничарског тероризма има одлике или религијског или етно-сепаратистичког насиља или, што је најчешће случај, одлике оба ова насиља,

¹²⁴ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 124.

¹²⁵ Припадници турске десничарске терористичке организације Сиви вукови били су од стране турске државе, која их је иначе подржавала, увијек полуподругљиво називани идеалисти, онда када би у својим циљевима и активностима превазилазили оно што је била потреба турске државе да се обузда талас левичарског насиља.

¹²⁶ Израз који описује активности грађана који у настојању да заштите свој живот или животе својих најближих, своју имовину или имовину суграђана свјесно крше закон, неовлаштено преузимају полицијске и правосудне власти, што за последицу има насиље.

¹²⁷ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 162.

и не само те, већ и нацистичке или фашистичке одлике¹²⁸. Према њима, непријатељ се посматра као нешто што треба „учинити безопасним, а то се може постићи или његовим потчињавањем или уништењем или претварањем Њих у Нас“¹²⁹. Повезаност са религијом и етносом, омогућава десничарском тероризму да дуго траје, „јер се по потреби прелива из идеолошког у религијско или национално корито, и обрнуто, све у зависности од услова и времена“¹³⁰.

3.3.1.2. Етно-сепаратистички тероризам,

Етносепаратистички тероризам обухвата низ савремених облика тероризма, при чему је главна одлика удруживање по националној матрици, најчешће у правцу добијања територијалних и статусних уступака.

Један од узрока ове врсте тероризма је жеља и потреба за самосталношћу, аутономијом, сопственом државношћу, или за припајањем земљи матици етничких група које су незадовољне положајем у државама где чине мањину. „Масовно стварање и још масовније покушавање стварања нових националних држава сепарацијама, мирним путем или насиљем, као интензивирање међународног подупирања или спречавања тих напора“¹³¹.

Као актуелне примере потребно је издвојити Северну Ирску, Баскију, Корзику, Курде, Чеченију, Шри Ланку, албански тероризам на Косову, југу (уже) Србије и у Црној Гори и друге.

3.3.1.3. Верски фондиран тероризам

Корени верског тероризма могу се наћи и у разним видовима фрустрираности, осећању потчињености, прогоњености и угрожености, у присуству различитих теорија завјере и непријатељских намера „оних других“, у мистичном и ирационалном поимању „божје заповести“, у мотивима очувања „светих места“, у идеологији „крви и тла“, у жељи да се елиминише замишљени непријатељ.

Верски фондиран тероризам је највише као савремени феномен повезан са исламским тероризмом. Он добија на значају од 11. септембра 2001. и нарочито се

¹²⁸ Типичан пример усташки фашистички терористички миље између два рата. Заклињањем на верност католичанству колико и хрватству, и својом спремношћу да се и за једно и за друго боре најокрутнијим поступцима према правим и измишљеним непријатељима. Усташе су после оснивања своје прве организације УХРО (Усташа-хрватска револуционарна организација) 1929.г. врло брзо стекле велику наклоност знатног дијела хрватског католичког клера. - Исто, стр. 163.

¹²⁹ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 150.

¹³⁰ Исто, стр. 166.

¹³¹ Исто, стр. 137.

идентификује са Ал Каидом. Међутим, његови облици су испољени и раније у свету и захватају и балканске просторе, попут Босне и Херцеговине, Косова и Метохије, западне Македоније и др. Посебан вид верски фондираног тероризма су верске секте.

Верски идентитет је снажнији од свих других идентитета јер је везан за божију „правду” и милост”. Бог је нека врста последњег (коначног) уточишта човековог, „азил” после искушења и неуспеха. Појединац све ради у име Бога и по „наређењу” Бога. Због тога је и верски тероризам снажно укореењен у појединачни и колективни идентитет, безобзиран и суров по избору циљева и извршењу акција и веома распрострањен. Он је истовремено и најстарији облик тероризма, а често је повезан са етничким тероризмом (узајамно се подстичу).

Успон савременог верског тероризма повезан је са иранском исламском револуцијом из 1979. године. Од тада се стално повећава број група и организација које шире идеје исламског фундаментализма, подстичу на борбу против „неверника”, показују готово безгранични фанатизам у одбрани чистоте исламског идентитета. Тако је верски тероризам потиснуо (заменио) идеолошки тероризам, а у етничком и националном тероризму заузео централно место и постао основни мобилишући фактор. Пошто је ширеење вере и одбрана верског идентитета „божији задатак и циљ”, то се насиље и тероризам у свести верских фундаменталиста појављује као средство „божијег циља” а на путу до „божијег циља” нема препрека, нити има оних који невинно страдају.

3.3.2. Класификација тероризма према средствима

Према средствима разликује се класични (конвенционални) тероризам, биохемијски и нуклеарни тероризам.

3.3.2.1. Класични (конвенционални) тероризам

Овај вид тероризма подразумева коришћење класичних средстава којима се користе све војне, полицијске или друге легитимне стране у сукобу. Од наоружања се користи конвенционално стрелачко наоружање (пушке, пиштољи, аутомати и сл.)

3.3.2.2. Биохемијски тероризам

Јавља се као биолошки и хемијски тероризам.

Биолошки тероризам

Биолошки тероризам подразумева употребу и ширеење различитих врста

биолошког оружја. Под биолошким тероризмом се подразумева: примена биолошких агенаса у терористичким акцијама са циљем изазивања заразних болести код становништва или војске које се шире у виду епидемија и пандемија; војна, полицијска и научна истраживања биолошког оружја и злоупотреба научних сазнања у области генетског инжењеринга; сви облици научних и квази научних експериментисања клицама на животињама и људима јер су таква експериментисања угрозила човечанство.

Биолошки тероризам „представља злоупотребу патогених микроорганизама и токсина или пријетњу употребом биолошких агенаса, с циљем изазивања болести или смрти људи, животиња и биљака“¹³².

Биолошки тероризам је веома забрањујућа појава јер као исход има масовне губитке становништва.

Терористи, нажалост, радије употребљавају биолошки- оружје него експлозивне направе из много разлога: висок је степен смртности људи, малим количинама се долази до великих уништења, врло брзо и лако се активирају, пружају могућност трајног активирања, опрема која је неопходна није скупа... Данас постоје бактерије које би у количини од само 1г могле да униште 100 милиона људи ако би се употребиле у идеалним временским условима, а такво дејство нема ни једна нуклеарна експлозија. Најопаснији биолошки тероризам је онај прикривени тзв. “тихо деловање” при чему се тајно користе ендемски узрочници болести људи, животиња и биљака, јер се за њих не може накнадно утврдити јел та појава ендемске болести, нормална циклична појава или је вестачки изазвана.

Хемијски тероризам

Као супротност нуклеарном тероризму, који остаје комплексан и проблематичан за извођење, хемијски тероризам је конкретнији, практичнији и већ извођен.

У постојећим условима глобалних друштвених промјена и тенденцијама тероризма као глобалног безбједносног проблема, све је већа могућност хемијског тероризма, нарочито ако се узме у обзир да су одређене форме хемијског тероризма већ испољене. Федерална агенција за хитне случајеве САД наводи неколико разлога за то: *Прво*; хемијски агенси се лакше производе од нуклеарног оружја или радиоактивног материјала, *Друго*; 26 нација у свијету успјело је да развије хемијско оружје, а још 12 нација настоји да то постигне и *Треће*; хемијски агенси се лакше транспортују,

¹³² Шикман М, Тероризам, Факултет за безбедност и заштиту, Универзитет Синергија, Бања Лука, 2009. стр.200.

набављају и мобилни су¹³³.

Напади којима је циљ узроковати масовна страдања и велика оштећења, терористичке организације ослобађају отров у популацијски претрпана средишта, воду и непрозрачна подручја како би узроковали што је више могуће жртава. За организације укључене у хемијски тероризам, он има јасних предности у односу на конвенционални или нуклеарни тероризам. Хемијске твари су много више доступније, могу се производити једноставним хемијским процесима који су познати сваком студенту. Такав се тероризам може изводити хемијским ратним агенсима, али и обичним хемијским спојевима који се нормално користе у процесу хемијске, петрохемијске, фармацеутске, нафтне или друге индустрије.

Најтежи терористички напад са хемијским оружјем се десио 1995. год. у Токију када је секта „Врховна истина“ (Ом Шинрикјо)¹³⁴ испустила нервни гас Сарин у подземну жељезницу при чему је 12 људи умрло, а преко 5.500 људи је повријеђено и при чему и данас трпе нервна оштећења.

С обзиром да хемијски тероризам не тражи велике трошкове нити постројења и ресурсе, чак и сиромашније организације могу врло лако набавити и употребити хемијско оружје. Хемијске материје имају још и предност што су мобилне те добро упаковане и тешко их је детектовати. Имајући на уму наведено, евидентно је да је ова врста тероризма изузетно опасна, лако изводљива, а терористичке активности са хемијским оружјем су пре свега непредвидиве.

3.3.2.3. Нуклеарни тероризам

Нуклеарни тероризам је употреба или претња употребе радиоактивних материјала. Нуклеарно оружје омогућава терористима велике предности у остваривању политичких циљева, а и изазивају и велику пажњу светских медија. Сама могућност нуклеарног тероризма изузетно забрињава целокупну светску јавност. Нуклеарни тероризам не мора нужно укључивати нуклеарно оружје па је због тога ипак најбоље говорити о употреби нуклеарним материјала у терористичке сврхе.

Могу се дефинисати три основна приципа деловања:

- употреба нуклеарне експлозивне направе
- напад или саботажа на постојећим нуклеарним постројењима
- употреба тзв. “прљаве бомбе” (класична експлозија помоћу које се радиоактивни

¹³³ Federal Emergency Management Agency (FEMA), *Background Terrorism*, 1998. Dostupno na: <http://www.fema.gov/library/terror.htm>. Pristup: 05.03.2017.

¹³⁴ Станковић, Н.: Тероризам и финансирање тероризма, Европски Универзитет Брчко Дистрикта, Маркос, Б.Лука, 2014., стр.58.

материјал распршује у околину).

За сваки од метода је веома битна процена ризика јер је приликом процене тог ризика битно стручно предвидети ефикасност дејства, последице и вероватноћу употребе ових метода. С обзиром да је нуклеарни тероризам активност која се спроводи уз помоћ високе технологије, сматрало се до пред крај 20. века да је мала вероватноћа да ће до тог облика тероризма доћи, јер су се радиоактивни материјали добро чували, они су скупи и опасни, тако да их је некада било тешко набавити, имати у поседу, руковати са њима и јос све то држати у тајности. Међутим, та ситуација се променила. Ниво техничког знања у свету све више расте, инструкције за израду тих направа јавно објављују у разним стручним часописима, а приступ нуклеарним материјама је све једноставнији.

У данашње време наступа масовна трка за нуклеарним наоружањем како би се остварила моћ и доминација на глобалном и регионалном нивоу. Међутим, ненаоружавају се само легалне државе него то чине и многе терористичке и криминалне организације како би могле да остваре своје циљеве. Ово оружје користе претећи њиме другим државама не би ли остварили своје политичке или неке друге циљеве.

Терористичке организације могу доћи до радиоактивних материјала или нуклеарног оружја из распаднутог СССР-а, за време економске кризе, слабљењем државног надзора над радиоактивним материјалом и нуклеарним бомбама у неким земљама Источне Европе. Сва ова дешавања су омогућила куповину радиоактивног материјала на црном тржишту. Радиоактивни материјал је могуће купити или набавити од других земаља, посебно од оних револуционарних држава које подржавају тероризам.

Лако је приметити како терористичке организације имају различите могућности набавке нуклеарног оружја, али је важно рећи да исте организације најчешће немају моралних кочница нити се боје могућности нуклеарног одговора или штете по њихове националне интересе као последице њиховог напада. Нуклеарно оружје може терористима омогућити знатне предности као што су велики број жртава и фокусирање пажње светских медија. Сви ти фактори чине терористичке организације опаснијим, када је реч о нуклеарним нападима, од суверених држава.

3.3.3. Класификација тероризма према методама које терористи користе

3.3.3.1. Класични (конвенционални) тероризам

Овај вид тероризма подразумева одређене активности којима се користе класичне-конвенционалне методе и тактике. У начине испољавања тероризма који користе класичне облике убрајају се: атентати, паљевине и пожари, бомбашки напади, узимање талаца, киднаповање и отмице, отмице авиона, оружани напади, шпијунажа – прикупљање информација тајним методама, психолошко- пропагандна активност, злоупотреба интернет у сврху тероризма, психофизичко злостављање, диверзије, комерцијалне или индустријске саботаже, лажне узбуне и дојаве, и др¹³⁵. Ово су најчешће примењене класичне терористичке тактике, али нису једине јер терористи увек могу и имају могућност комбиновања или пак увођења неких нових тактика. Терористичке организације користе разне облике насиља како би ствариле публицитет, изазвале страх и постигли одређене политичке циљеве. Напред наведени начини испољавања тероризма могу се применити код свих његових облика, укључујући: недржавни, државни, унутрашњи, међународни тероризам, идеолошко мотивирани тероризам, етно-националистички, сепаратистички и вјерски тероризам и др¹³⁶.

3.3.3.2. Самоубилачки тероризам

Самоубилачки напади које изводе терористичке организације постали су све распрострањенији и учесталији. Све до 11.09.2001.године овај тип тероризма је најчешће био описиван као оружје очајника и фанатика, али тада долази до прекретнице за глобални тероризам, а и за мађународну заједницу која је постала одлучна и спремна за коначни обрачун. Самоубилачки тероризам је облик насилног деловања у којем је живот оружје. Реч је о стратешком, рационалном и битно ефикасном облику деловања ради остварења одређених циљева¹³⁷.

Самоубилачки тероризам је спремност појединаца да жртвује свој живот ради уништавања или покушаја уништавања неког циља, а у сврху остварења политичког циља. Циљ терориста јесте саможртвовање током обављања повереног му задатка, односно уништавања циља“. Такође се може дефинисати као облик тероризма, који се састоји у самоубилачким терористичким нападима на људе и имовину, свесним жртвовањем властитих живота терориста, ради остваривања постављених (имагинарних) терористичких циљева. Његови носиоци су поједине екстремне терористичке

¹³⁵ Шикман М, Тероризам, Факултет за безбједност и заштиту, Универзитет Синергија, Бања Лука, 2009. стр. 206.

¹³⁶ Исто, стр.200- 206.

¹³⁷ Биланцић М, Грубић А., Самоубилачки тероризам: стратешке и социјеталне димензије, Научни рад.

организације, а карактерише га аморалност, тајност и прикривеност, свирепост, изненађење, неселективност и насумичност терористичког акта и друге тактичке предности.

Самоубилачки напади проузрокују много већи број повредљених и мртвих него што је то случај код других типова терористичких напада. Од 1980. до 2001.год. самоубилачки напади су представљали само 3% укупних терористичких напада, али су проузроковали 48% губитака људских живота¹³⁸. Посматрајући овај тип тероризма у последњих 20 година може се закључити да се баланс између држава и терористичких организација није изменио у корист терориста, али се ипак показало да може бити ефикасан инструмент у служби терористичког програма рада.

Самоубилачки тероризам представља један од најсуровијих и најагресивнијих облика за извођење терористичких аката, који подразумева употребу оних метода напада које захтевају смрт нападача, а који се користи демонстративне сврхе или за атентате, с циљем убијања што већег броја људи.

Самоубилачки напад се може дефинисати као облик физичког угрожавања безбедности људи и имовине и изазивања страха и панике, који изводи једна или више особа, припадника терористичке организације, употребом неког од средстава напада од којег ће извесно и сами погинути, а при томе се проузрокује смрт или рањавање непосредне жртве терористичког напада и материјална штета по имовину, ради остваривања постављених циљева терористичких организација¹³⁹.

Суштина самоубилачког напада је та да непосредни извршилац свесно гине ради остваривања циљева терористичких организација. У овом случају терориста самоубица представља и средство и начин извршења терористичког акта. Код оваквих облика тероризма самоубица је само извршилац акта док се у улози наредбодавца налази терористичка организација.

3.3.3.3. Сајбер-тероризам

Имајући у виду да се тероризам развија заједно са друштвом и технологијом било је само питање времена када ће и виртуални простор доћи у сферу интересовања терористичких организација. Једна од безбедносних претњи савременог доба је свакако и сајбер тероризам (cyber terrorism).

¹³⁸ Биландић М, Грубић А., Самоубилачки тероризам: стратешке и социјеталне димензије, Научни рад.

¹³⁹ Шикман М, Тероризам, Факултет за безбједност и заштиту, Универзитет Синергија, Бања Лука, 2009. стр. 209.

Сајбер тероризам, у ширем смислу, представља нападе и претње усмерене против рачунара, рачунарских мрежа и информатичке опреме за складиштење података са сврхом застрашивања и утицања на владајуће структуре и јавност у политичком и социјалном животу. Ови напади су углавном усмерени на персоналне рачунаре, а обављају се углавном помоћу вируса.

Како још није потпуно разјашњено шта је тачно сајбер тероризам често долази до неспоразума у тумачењу. Под појмом сајбер тероризам често се погрешно подразумевају случаји рачунарске или интернет злоупотребе, као што су хакерске активности, ширење вируса и читав спектар рачунарских он-лине инцидената који носе тек маргиналне штете или тешкоће. У прошлости су се догађали информатички инциденти у којима су учествовале терористичке организације, али они нису узроковали веће штете, осим финансијске. Неки од критеријума које је потребно испунити да би се рачунарски напад (*Cyber attack*) класификовао као сајбер тероризам јесу идентитет особе која планира или спроводи напад, перспектива из које се напад спроводи те резултат и штета која је причињена.

„Сајбер тероризам представља са предумишљајем, политички мотивисане нападе од стране националних група или тајних агената, или појединаца против информационих и рачунарских система, рачунарских програма и података који доводе до насиља над цивилним метама¹⁴⁰“.

Званична дефиниција сајбер тероризма коју дају експерти из Центра за заштиту националне инфраструктуре (*Nationale infrastructure protection center – NIPC*) САД, дефинише сајбер тероризам као „криминални акт извршен кроз рачунаре резултујући у насиљу, смрти и/или деструкцији, стварајући терор ради убеђивања владе да промени своју политику“¹⁴¹.

Марк Полит (Marc Pollit) наводи да сајбер тероризам представља унапред смишљен, политички мотивисан, напад против информација, рачунарских система програма и података који изазивају насиље и страх код цивилних мета.

Познати експерт за сајбер тероризам, Дороти Денинг (Dorothy Denning), дефинише га као „недозвољени напад или претњу нападом против рачунара, рачунарских мрежа или сачуваних података с циљем да се заплаши влада или њени грађани у циљу остварења политичких или других циљева“.

Терористичке групе користе сајбер простор да регрутују, шире пропаганду и

¹⁴⁰ Преузето са: „Center for Strategic and International Studies) (1998)“. Приступљено дана 18.08.2017.

¹⁴¹ Преузето са: „Одбрана од претњи у сајбер простору“.- Приступљено дана 18.08.2017.

организују своје активности. Познато је да је Осама бин Ладен комуницирао с припадницима Ал Каиде преко лаптоп компјутера и енкриптованих порука. С друге стране, такозвана Исламска држава направила је револуцију у коришћењу друштвених мрежа попут „Твитера”, „Фејсбука”, „Инстаграма”, „Јутјуба”, не би ли своју пропаганду пласирала што већем кругу људи. Иако су медији више пута декларисали сајбер активности као сајбер тероризам, треба ипак разликовати сајбер тероризам као нелегални акт у сајбер простору од просте активности коју терористи користе уз помоћ интернета и компјутера.

У суштини, сајбер тероризам је нелегалан акт и односи се на унапред испланиране, политички мотивисане нападе на податке, компјутерске системе и програме, с циљем да се изазове, пре свега, осећај страха и несигурност нападнутих. С обзиром на то да се одвија у сајбер простору, подразумева се да је сам терористички акт планиран, извршен или координисан помоћу рачунарских мрежа и компјутера. Као и сваки облик тероризма, има политичку, идеолошку, верску, социјалну димензију. Један од потенцијално најопаснијих облика сајбер тероризма јесте угрожавање критичне националне инфраструктуре.

3.3.3.4. Нарко-тероризам

Нарко тероризам је постао главни међународни проблем у последњих неколико деценија јер као симбиоза дистрибуције дроге и политички мотивисаног насиља поткопава националну безбедност, јавно здравље и личне слободе. Термин нарко тероризам је новијег датума, а почео се користити након што је председник Перуа Фернандо Беланде Тери (Fernando Belaúnde Terry) 1983. године, њиме описао терористички напад наркокартела на полицијске снаге његове земље које су деловале на сузбијању наркотика¹⁴². Након тога, термин се почео користити у говору политичара, новинара, истраживача, војника, и др., који су жељели да описују повезаност стечене зараде од илегалног трговања дрогом и ванинституционалног насиља са негативним предзнаком. Министарство обране САД-а наркотероризам описује као „тероризам који се проводи у сврху унапређења циљева трговаца дрогом”¹⁴³. Поједини аутори у истраживању нарко тероризма тежиште стављају на субјекте, различите од наркобанди, који су остварили утицај, понегде и доминацију, над појединим активностима у дистрибуцији дроге и тако се финансирају. Два можда и

¹⁴²Jonas H.: Narcoterrorism, EastWest Institute i Swedish Carnegie Institute, Policy Paper 3/2008. преузето са: www.kmsl.isn.ethz.ch/Narcoterrorism.pdf. Pristup: 16.03.2017.

¹⁴³ Исто.

најсвеобухватнија описа нарко тероризма дали су Управа за сузбијање дрога Министарства правосуђа САД-а (Drug Enforcement Administration - DEA) и Јонас Хартелиус (Jonas Hartelius). Тако DEA наводи како наркотероризам „карактерише учешће банди или појединаца повезаних у опорезивање, пружање безбедности, или на други начин помагање или подстицање кријумчарења дроге у настојању даљег бављења или финансирања терористичких активности”¹⁴⁴. Док Хартелиус сматра да је наркотероризам „део илегалног комплекса дрога, насиља и моћи, где се илегална трговина дрогом и илегална демонстрација моћи спајају на такав начин да угрожавају демократију и владавину права”¹⁴⁵. Оно што представља проблем истраживања, али и изазов, јесте велика флуидност и условна ширина термина наркотероризам. Многе су терористичке организације, као и паравојне формације финансирале своје активности нелегалном трговином дроге. Терористичке организације које се доводе у везу са кријумчарењем и нелегалном трговином наркотика су: ЕТА (Basque separatist movement ETA), Хезболах (Hezbollah), Исламски покрет Узбекистан (Islamic movement in Uzbekistan – IMU), Курдистанска радничка партија (Kurdistan Worker's Party - PKK), Ослободилачки тигрови Тамилског елма (Tamil liberation front-LTTE), Ал Каида (Al-Qa'ida), Револуционарне оружане снаге Колумбије (Revolutionary armed Forces in Columbia– FARC), Сендеро Луминосо група из Перуа, Уједињене одбрамбене снаге Колумбије (United self defence forces in Columbia – AUC), и друге¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Jonas H.: Narcoterrorism, EastWest Institute i Swedish Carnegie Institute, Policy Paper 3/2008. преузето са: www.kms1.isn.ethz.ch/Narcoterrorism.pdf. Приступ: 16.03.2017.

¹⁴⁵ Исто.

¹⁴⁶ Шикман М.: Тероризам факултет за безбедност и заштиту, Универзитет Синергија, Бања Лука, 2009. стр. 208-209.

4. АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ КАО ЈЕДАН ОД УЗРОКА ТЕРОРИЗМА

Процеси глобализације и успостављања „новог светског поретка“ довели су до појачаног дејства асиметрије, што је првенствено испољено у појави тероризма као глобалног безбедносног проблема.

Иако тероризам није нови феномен, глобалне друштвене промене које су на сцени у великој мери утичу на карактер тероризма. Оне доводе до промена у трендовима, тенденцијама и кретањима тероризма што утиче на актуелни и могући тероризам.

Асиметрични сукоби или ратови постају пракса. Последњих тридесетак година одиграо се читав низ сукоба различитог интензитета у којима један од актера, а неретко и више њих, припада тзв. недржавним снагама. Ти сукоби, бар у почетку одвијали су се у складу са правилима ратовања, да би касније, када је до изражаја дошла изразита надмоћ једне стране у сукобу полако прешли у поље деловања тероистичких група. То је случај са Сомалијом и локалним господарима рата, Чеченијом и паравојним формацијама, Палестином и низом различитих фракција и оружаних групација, Колумбијом и наркокартелима и лево оријентисаним терористичким организацијама, Алжиром и исламистима, Авганистаном, Индонезијом, Суданом, Јеменом и другима. Сви поменути недржавни учесници у сукобима теже томе да се насилним методама деловања наметну као доминантан државни чинилац. У таквим настојањима их у значајној мери ограничавају њихове објективне могућности и ресурси. Ипак, утицај који остварују, као и непосредне и посредне последице које проузрокују, умногочему превазилазе оквире самих држава и региона у којима делују¹⁴⁷.

Упркос инсистирању да циљеви никада не оправдавају сва средства, тешко је замислити да у државама попут Авганистана, Судана, Јемена и сл. недржавни учесници у сукобу, груписани око терористичких организација, не уживају подршку дела народа на територији на којој делују, због чега долази до преливања тероризма у герилу или бар до тежње терористичких група да омасове подршку у народу и на тај начин сукоб са надмоћнијим противником уведу у сферу бесконачног сукоба.

¹⁴⁷ Поповић Б.: Нови глобални тероризам, Зборник радова, Национална и глобална безбедност, Београд, 2005, стр. 14.

4.1. Тероризам као вид борбе против моћи САД

Имајући у виду да је сваки рат који воде САД асиметричан, како по ангажованим снагама у људству, тако и по технолошким достигнућима, тактици и процедурама, за очекивати је да ће се из сваке поражене стране одвојити „најупорнији борци“, који ће сукоб преместити у другу сферу, односно сферу тероризма.

Асиметрични рат у коме се данас налази САД, указао је на то да војна и економска моћ не гарантују безбедност. Ипак, у моделовању свог одговора САД ће се ослањати управо на ове две категорије моћи, на основу којих ће имати предност у односу на било ког противника. САД ће тежити да до победе дођу уз што мање сопствених губитака, како у људству тако и у техници, опреми и сл., због чега ће битке добијати са дистанце, коришћењем масовних авио удара, паметних бомби, кртарећих ракета и сл. Наравно да ће тада и „грешке“ бити веће, а самим тим и већа „коллатерална штета“. Често се може чути како мета САД никада нису цивили већ искључиво војне мете, те да се чини све што је у њиховој моћи да избегну „коллатералну штету“. Колико год да су „паметне“ употребљене бомбе, бомбардовање не прави разлику између војника и цивила, још мање између кривих и недужних. Ако је масовна смрт цивила и недужних људи неизбежна приликом бомбардовања, иако свесно непланирана односно намеравана, али самим тим не постаје ни случајна, занемарљива, или опростива. Они који бомбардују, као и они који им командују да то раде, не могу бити сматрани невиним или неодговорним. Они убијају, исто тако сигурно као што и терористи убијају, и у том погледу нема никакве разлике између њих и терориста: њихове акције проузрокују смрт великог броја људи и патњу још већег. Због свега наведеног се изазива гнев у „обичном народу“ из којег се и регрутују терористи, а са повећањем притиска повећава се и број терориста, што и јесте циљ терориста, тежња да се сукоб продужи у бесконачно.

Међутим, поставља се питање који су објективни начини да једна велика војна организација буде ефикасно искориштена у сукобу са ситним групама притајених-невидљивих бораца који се не придржавају никаквих правила рата и спремни су на све. Нарочито ако се има на уму да су се савремени терористи тренутној констелацији међународних односа успешно прилагодили. Захваљујући процесима глобализације, економској, технолошкој и комуникационој, а све више и политичкој повезаности савременог света, али и процесу осипања и губитка основних, традиционалних безбедносних карактеристика држава, терористи су добили неочекивано велику, скоро неограничену, могућност да се међусобно повежу, координирају и крећу на огромном простору.

Иако су САД након „11. септембра“ брзо реаговале и довеле до рушења талибанског режима, стиче се утисак да терористи нису у битној мери уздрмани. Уништени су центри за обуку, па чак и значајни извори финансирања. Успех је, краткорочно гледано, био очигледан и скоро потпун. Међутим, у годинама које су претходиле интервенцији, кроз кампове и разне видове обука у овој држави прошло је неколико хиљада потенцијалних извршилаца терористичких аката. Већина је, пре или у току саме интервенције, напустила Авганистан и „распршила“ се по читавом свету. Управо је ово довело до тога да нови глобални терористи тренутно могу успешно да делују без упоришта и помоћи било које државе, финансирајући се самостално и користећи све производе глобализације и западних демократија.

Већ поменуто начело асиметричног ратовања које као циљ има покушај да се искористи сопствена компаративна предност у односу на неку релативну слабост противника, довело је до тога да асиметрична претња имплицира да једна страна, из ових или оних разлога, није у стању да се супротстави противнику на конвенционалан начин, употребом истих или сличних средстава и оружја, затим бира асиметричан приступ, а у крајњем тај асиметрични сукоб може прерасти у терористички акт. У даљем ће бити обрађени карактеристични сукоби који су због несразмерности снага настављени тероризмом.

4.2. Асиметрични ратови настављени тероризмом

4.2.1. Рат САД и Ирака

Сукоб на Блиском истоку отпочео је Ирачко-Иранским ратом. Након Иранске револуције и Хомеинијевих обећања да ће се исламска револуција проширити и на секуларни Ирак, Ирак са Садамом Хусеином на челу је одлучио напасти Иран. Рат између две државе трајао је од 1980. до 1988. године.

Током рата, Ирак је подршку добио од САД-а, најпре у виду наоружања, а када је Ирак отпочео са коришћењем хемијског оружја и покоља над Курдима и у виду немешања САД које су ћутке стајали са стране а на покољ гледали као на нешто што није било вредно спомена. Рат је завршио без икаквих територијалних добитака за иједну страну, готово 2 000 000 живота било је изгубљено, а економски губици су износили преко 1 200 милијарди долара¹⁴⁸.

Након овог рата нови сукоб почео је 1990. године, када је Ирак мислећи да Кувајт

¹⁴⁸ Преузето са: www.procedings.org/procedings, Приступљено 23.06.2017.

црпи њихове залихе нафте из заједничког нафтног поља на међудржавној граници, извео инвазију и анексију Кувајта. САД у овом сукобу су желеле остати неутралне држећи се одлуке да се неће мешати у никакве сукобе између арапских земаља.

Међутим, такво стање није дуго потрајало, јер, Ирачко-ирански рат је показао колико су сукоби у нафтом богатој регији Блиског истока штетни за глобалне цене нафтних прерађевина те су амерички стратези проценили да уколико се ратови прошире и на арапске земље Персијског залива, да би ствари могле измаћи контроли. Управо према таквом сценарију је водила ирачка инвазија Кувајта те је САД основао коалицију за ослобођење Кувајта и војно реаговао¹⁴⁹.

Ирачке снаге су у коалицијском нападу биле потучене до ногу, а након самог рата, САД је преко радио преноса позивао противнике Садамовог режима да се побуне. Када су се људи, углавном шиити на југу Ирака, Курди на северу те левичари делом земље заиста и побунили, 1991. године, ирачка војска направила је покољ и у неколико недеља убила до 230.000 људи, те прогнала око 2.000.000. САД који је хушкао Ирачане на побуну, у кључном тренутку их је оставио на цедилу.

Као што је горе споменуто, Иранско-ирачки рат отворио је перспективу ширег регионалног сукоба у којег би могле бити изравно уплетене многе монархије, тиме пореметивши нафтно тржиште. То је такође било време када се распао СССР и САД-у је била потребна нова спољнополитичка тактика, односно проналажење новог противника, како би се могао очувати статус САД као „једине преостале суперсиле“, У то време мета је био Блиски исток као регија у којој САД морају остати доминантна спољна сила која би сачувала доступност локалних нафтних извора, због чега су се прве последице најпре одразиле на Ирак. Тамо је САД након пропале народне побуне увео зоне забрањеног летења на северу и југу Ирака, а УН је Ираку увео санкције. Санкције нису постигле ништа осим што су изазвале смрт преко 500.000 деце која су умрла због недостатка намирница, разорене инфраструктуре недостатка воде и лекова.

Међутим, прави рат је почео 2003. године. На једној страни се налазио Ирак, већ изнурен санкцијама и повременим бомбардовањем, а на другој САД које су након Авганистана пажњу усмерили на Ирак. О каквом асиметричном сукобу ће бити реч непотребно је уопште спомињати, јер је већ почетно стање узивало на то.

Као разлог за сукоб САД су навеле наводну несарадњу с инспекторима УН по питању уништавања оружја масовног уништења. Када су инспектори јавили да Ирак

¹⁴⁹ База операције била је у Саудијској Арабији што је САД-у одговарало јер је добио базу на Блиском истоку коју ће наставити користити и након рата како би штитио своје интересе у регији, а Саудијска Арабија је добила војну снагу која ће ју засигурно бити способна обранити.

сурађује по плану, Американци су тврдили да њихове обавештајне службе имају податке да Ирак производи оружја за масовно уништење у тајности¹⁵⁰. Након тога САД су оптужиле Ирак да пружа склониште терористима што је била, како се с временом испоставило, лажна оптужба¹⁵¹.

Прави разлози за инвазију су били много озбиљније природе, а то је да је Ирак иако ослабљен санкцијама, ипак имао релативно снажну војску, држао је нафтна поља под контролом, на челу државе има је Садама Хусеина, озбиљног противника у остваривању интереса САД, што САД свеукупно нису смеле дозволити. Осим тога, ирачке залихе нафте су биле зреле за „убирање“ од стране приватних компанија, што значи да је увек нафта била прави разлог и остала је једини разлог. Није за занемарити ни то да је САД засигурно мислио да ће, препустивши власт шиитској већини у Ираку, придобити њихову наклоност и тиме их одмакнути од иранског утицаја.

Америчка окупација Ирака довела је до огромног пораст светског тероризма, а мултиплицирања самог тероризма у Ираку у коме га пре рата није било ни у покушају. Отпор окупацији ујединио је многе дотада одвојене групације. Пораст екстремизма и рађање тероризма у Ираку дефинитивно има своју почетну тачку у америчкој илегалној инвазији, као продукту одиграног асиметричног сукоба. Томе треба додати и чињеницу, да је генерација која је отпочела отпор против окупатора била генерација која је одрасла слушајући и гледајући радио и тв извештаје о Иранско-ирачком рату и која је преживела Пустињску Олују и стравичне УН-ове санкције¹⁵².

У Ираку је за време окупације, против окупатора деловао велики број разних група од којих је једна од проминентнијих била Ирачка *Al-Qaidu* (AQI) настала 2004. године када је пар сунитских екстремистичких скупина прогласило верност *Al-Qaidi*. AQI је истовремено ратовала против Американаца, шиитских паравојски, а тешко јој је пало и када су неке од других сунитских група одлучиле прећи са бојног на политичко поље. Стога се AQI 2006. године удружила са сунитском браћом у радикализму и основала Веће муџахединских шура који је нешто касније исте године еволуирао у Исламску Државу у Ираку (ISI). ISI је постао прва фаза онога што се данас зове „Исламска Држава“, а развијала се кроз године, водећи отпор прво против окупатора, а касније и против шиитске Владе након што су се окупацијске силе повукле из Ирака 2011. године.

¹⁵⁰ Обавештајне службе су касније потврдиле да је администрација „погрешно интерпретирала податке“. Резултат те хајке је био да никаква оружја масовног уништења нису била нађена.

¹⁵¹ Бин Ладен и сарадници су боравили у Авганистану, Пакистану, односно свуда само не у Ираку.

¹⁵² То је била изгубљена ирачка генерација која је гледала успехе исламиста, преузимање власти у Ирану од стране Ајатолаха Хомеинија, Хезболахов отпор Израелу у Либану, победе Муџахедина и Талибана у Авганистану, читали су о заштравању верских норми у Саудијској Арабији.

4.2.2. Руско-чеченски сукоб

Први чеченски рат вођен је између Русије и Чеченије од 1994. до 1996. резултовао је де факто независношћу Чеченије као Чеченске републике Ичкерије.

Након почетне кампање 1994—1995, која је кулминирала великом битком за Грозни, руске федералне снаге су покушале да загосподаре планинским пределима Чеченије, али су их чеченски герилци одбили, упркос руској надмоћи у људству, наоружању и ваздушној подршци. Чеченски побуњеници су у првом маху успели зауставити застареле тактичке потезе руске војске која је, користећи тактику из II. светског рата, покушала искључиво тенковима заузети град, уз подршку из ваздуха.

Овај пораз је изазвао пад морала руске војске и скоро опште противљење руске јавности овом рату, због тога је председник Русије Борис Јељцин прогласио примирје 1996. и потписао мировни уговор годину дана касније.

Званични губици руске војске су 5.500 војника, док већина процена тај број ставља у распон од 3.500 до 7.500. За број погинулих чеченских герилаца не постоје тачне бројке. Руска страна тврди да тај број износи око 15.000 док Чечени тврде да тај број није већи од 3.000. У рату је расељено више од 500.000 особа, док је велики број градова и села у републици остао у рушевинама¹⁵³.

Оквирни мировни договор је постигну 23. августа, после три рунде преговора. Договор је био да се обе стране повуку из Грозног на одређене тачке ван града. Политички аспект овог договора састојао се од петогодишњег одлагања о одлучивању о коначном статусу републике. У међувремену, Чеченија би, макар у руским очима, остала део Руске Федерације, али би се аутономна власт формирала после нових избора. Иако је у руском парламенту постојао отпор овој одлуци, прекид ватре је ступио на снагу 27. августа 1996. године.

Одјек дебакла у Чеченији се осетио у руским политичким и војним установама. Неки аналитичари су тврдили да је борба за власт између фракција у Кремљу крива за овај дебакл. Други су оптужили политичке лидере да нису послушали упозорења из војске о опасности операције. Други фактори који су утицали на пораз су били и лоше стање у оружаним снагама као и недостатак јединствене командне структуре за припаднике министарства одбране, полиције и безбедносних агенција које су учествовале у операцији. У много случајева се дешавало да се лоше обучени и наоружани регрути шаљу у акцију без тачних података о непријатељу. Координација

¹⁵³ www.procedings.org. Приступљено 23.06.2017.

операција често није постојала, што је резултовало инцидентима са пријатељском ватром.

Први чеченски рат је у ратној историји остао упамћен као опште крвопролиће, а по бруталности се може упоредити са средњовековним походима. Изостанак било какве војне тактике с руске стране, неувежбаност војника и коришћење плаћеника с руске, и муџахедина с чеченске стране, условило је преко 100 000 цивилних жртава и огромним бројем војника с обе стране.

Други чеченски рат је започела Русија 26. августа 1999. године и у њему су руске федералне снаге у великој мери повратиле контролу над сепаратистичком облашћу Чеченијом. Почео је као одговор на инвазију на Дагестан од стране Исламске међународне бригаде. Још један узрок рата била су подметања бомби у руским градовима за шта је Русија окривила чеченске сепаратисте. Овај поход је поништио исход Првог чеченског рата у ком је ова област добила де факто независност као Ичкерија. Иако су га многи сматрали унутрашњим сукобом у оквиру Руске федерације, рат је себи привукао велики број муџахедина из страних земаља.

На почетку рата руска војска и проруска чеченска паравојска су се сукобили у отвореном рату са чеченским сепаратистима и освојили чеченски главни град Грозни након зимске опсаде која је трајала од краја 1999. до фебруара наредне године. Русија је увела директну управу над Чеченијом у мају 2000. Док су чеченски герилци широм северног Кавказа наставили да наносе Русима велике губитке још наредних неколико година, истовремено су чеченски терористи извели неколико терористичких напада у самој Русији.

Други оружани сукоб у Чеченији је започео само неколико недеља након што је Путин заузео позицију руског премијера. Москва је тврдила да се ради о „антитерористичкој операцији“ чији је циљ ликвидирање терористичких група које су нашле уточиште у Чеченији. Како су руске снаге почеле улазити у ту републику, чеченски председник Аслан Масхадов је позвао на преговоре како би се криза решила мирним путем, али је то Москва одбила. 30.09. исте године започет је масовни копнени напад на северну Чечнију, који је имао више усеха јер је овог пута моблирано 90.000 војника, двоструко више у поређењу са 35.000 колико их се борило у Првом чеченском рату, док су чеченски борци с друге стране имали тек око 26.000 бораца

До краја октобра, руски војници су већ контролисали трећину Чеченије. Првобитни руски план о „уништењу терориста“ ускоро је проширен на стварање „сигурносне зоне“ северно од реке Терек. До новембра постало је очигледно да руско напредовање има и још шири циљ, када је војска прешла Терек и кренула на чеченски

главни град Грозни, што је завршено опсадом и његовим заузимањем фебруара 2000. године. До пролећа исте године руске снаге су успеле остварити номинални надзор над свим важнијим насељима и стратешким тачкама Чеченије чиме је Чеченска Република Ичкерија де факто престала постојати, односно завршила конвенционална фаза рата.

Сукоб у Чеченији се наставио и трајао је све до 2009.године када Русија проглашава унилатерално примирје, где су борбе на том делу Кавказа настављене, али у далеко мањим обиму и далеко од Грозног, углавном у недоступним крајевима.

Тероризам на тлу Чеченије

Асиметрија по питању војне моћи била је на страни Русије у оба сукоба. Међутим, први покушај покорвања Чеченије пропао је јер руски војни команданти упркос потпуној војној супериорности, одлучили су се за спектакуларан улазак војске у Чеченију, који је имао циљ да преплаши чеченске борце демонстрацијом војне силе, без иоле озбиљнијих тактичких замисли. На чеченској страни су се борили високо мотивисани, али слабо наоружани борци, док је с руске стране стајала моћна, добро наоружана и опремљена војска, са слабо мотивисаним и недовољно увежбаним војницима.

Извучене поуке из првог у великој мери су примењене у другом „Чеченском“ сукобу, у којем је у мањој мери била примењена демонстрација силе, али је зато та сила примењена уз озбиљне тактичке замисли, што је довело поред асиметрије у погледу војне моћи и до асиметрије по питању тактика и процедура, што је укупно донело победу руској страни у другом рату.

Међутим, завршетком конвенционалне фаза рата, сукоб у Чеченији се није завршио, већ се наставио и трајао је све до 2009. године терористичким нападима широм Руске Федерације.

Од 1999. до 2014., у Русији су регистрована су укупно 147 терористичка напада у којима је погинуло 2.611 а рањено 6.994 особа¹⁵⁴. Безбедносни проблеми повезани са чеченским питањем се и даље јављају у Ингушетији, Дагестану и јужној Русији, па и у Грузији. Нерешено чеченско питање тако остаје претња стабилности северног Кавказа, али и суседних државаа.

Потребно је напоменути да самоубилачком тероризму, у значајној мери, прибегавају и чеченски терористи, што је условило повећање броја самоубилачких терористичких напада, уопште. Међутим, оно што је за њих нарочито значајно јесте то да су самоубилачке терористичке нападе, углавном, изводиле жене које они називају

¹⁵⁴ Преузето са: www.novihorizonti.com. Приступљено 23.06.2017.

„црне удовице“, а најпознатија је бригада Riyadus Salihin Шамила Басајева¹⁵⁵. Реч је о женама које су махом удовице, мада се дешава и да им је настрадао неко од уже родбине. Мотив за вршење самоубилачких терористичких напада проналазе у освети. Извршавале су или учествовале у више самоубилачких терористичких напада, од којих су најзначајнији терористички напади на московско позориште „Дубровка“ 2003. године и терористички напади на школу у Беслану 1. септембра 2004. године.

Терористи су 23. октобра 2002. године заузели позоришни центар за време представе „Север-југ“, а према званичним подацима, 40 терориста отело је 912 особа, а у акцији ослобађања талаца погинуло је 130 а повређено више од 70 људи¹⁵⁶.

Према подацима истраге, тај терористички напад и серију сличних напада у Москви наредио је чеченски екстремиста Шамил Басајев. Власти тврде да је свих 40 отмицара убијено у операцији ослобађања. Терористи су убили пет особа али се сматра да је већина погинула од гаса који је убачен у зграду уочи напада служби безбедности али и зато што људима није на време пружена лекарска помоћ.

Ипак, најужаснији терористички напад одиграо се 2004. године у школи у Беслану, када су побуњеници узели за таоце стотине деце и њихових рођака. Тродневна опсада се завршила смрћу 334 таоца, од који су више од половине била деца.

Може се закључити да су чеченски терористи почели своје деловање против руске државе 1994. године, под вођством сепаратистичког председника Чеченије Цохара Дудајева и војног команданта Шамила Басајева. Њихов циљ био је разбијање територијалног интегритета Руске Федерације и стварање независне државе Чеченије са строгим исламским законима, ипак интензивирани су након другог чеченског рата, када је било јасно да се у отворном сукобу са руском војском не може доћи до победе.

4.2.3. Ирско енглески рат

Од 1069 до 1171. године енглески краљ Хенрик II. напао је и освојио Ирску и присилио део ирских кнезова да га призна за њиховог суверена, а себе прогласио за „господара Ирске“. Од тог доба почиње стално додељивање ирских поседа енглеским великашима, односно увођење енглеског феудалног састава, а тада почињу и ратови између Енглеске и Ирске или боље речено побуне Ираца против енглеске власти, такорећи не престају¹⁵⁷.

¹⁵⁵ Преузето са: www.novihorizonti.com. Приступљено 23.06.2017.

¹⁵⁶ Исто.

¹⁵⁷ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 171.

Године 1542. Хенрик VIII заузима цело острво и проглашава себе за краља Ирске. Против далеко моћније, боље опремљене, организоване и увежбане војске Ирци нису могли ништа друго него да дижу повремене устанке, а сукоби су посебно заоштрени крајем 16. века када се Ирцима покушава наметнути протестантизам и трају све до 20. века када 1919. избија крвави Англо–Ирски рат, познат и као Ирски рат за независност.

У овом периоду, као значајан издваја се моменат оснивања Шин Фејн партије 1905. године, која је на британским парламентарним изборима 1918. године освојила 70% места у Ирској. Следеће године у Дублину и 21. јануара донели Декларацију о независности Ирске и устројили владу на челу с Емоном де Валером, тако да се тај датум традиционално узима као почетак сукоба. Борбе су започели ирски националисти организовани у Ирску републиканску армију (ИРА)¹⁵⁸, који су користили герилску тактику нападајући полицију и војне јединице у изолованим областима.

Рат је ескалирао у новембар 1920. када су обе стране, осим војних акција, почеле с масовним ликвидацијама цивила, посебно у Улстеру. У Британији, која се још економски и психолошки опорављала од првог светског рата, сукоб у Ирској је временом постао изузетно непопуларан. Њена је Влада стога пристала на примирје које је проглашено 11. јуна 1921. године. Уследили су вишемесечни преговори који су завршени компромисом у децембру исте године потписивањем Англо-Ирског споразума. Споразумом је Ирска подељена на јужни део – Ирску – слободну државу и Северну Ирску (шест протестантских грофовија) која је остала под непосредном британском влашћу. Северној је дата могућност да се повуче из новонастале државе, што је парламент Северне Ирске и озваничио. Све то је довело до грађанског рата 1922. године између снага које подржавају поделу Ирске и снага које то оспоравају, а завршен је победом оних које подржавају поделу Ирске. У тим сукобима ИРА је учествовала на једини начин на који је хтела и умела – бруталним насиљем против оних који су били за поделу Ирске¹⁵⁹. После овог пораза ИРА се тада први пут поделила, отада се стално делила на Provisional IRA, Real IRA, Official IRA и сл.¹⁶⁰

Мада је ИРА изгубила грађански рат, наставила је да се бори за слободну ирску државу са Северном Ирском као саставним делом. Овај огранак ИРА опстао је до 1969, када су се поново поделили на Званичну ИРУ, односно марксистичко крило, и Провизорну (Provos) ИРУ (ПИРА), милитантно оријентисан, чији је циљ стварање

¹⁵⁸ Терористичка група ИРА основана је 1969. године као тајно оружано крило Шин Фејна, легалног политичког покрета који се залаже за уклањање британских снага из Северне Ирске и уједињење Ирске.

¹⁵⁹ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 172.

¹⁶⁰ Исто, стр. 172.

стварање „Социјалистичке Републике Ирске“¹⁶¹.

Провизорна ИРА је 1969. године покренула кампању терористичких напада на симболе британске власти и протестантске скупине широм Северне Ирске. Средином седамдесетих година њихове су се активности прошириле и на Велику Британију, те је ИРА постала једна од најснажнијих и најопаснијих терористичких организација у свету¹⁶².

У првим данима сукоба 1969-1971, ПИРА је била слабо наоружана, али раних 70-их набавила је велике количине модерног оружја од присталица из САД, либијског вође Моамера ел Гадафија и продаваца оружја у Европи, Америци, Блиском истоку¹⁶³ ... Прва половина 70-их била је време најжешћег насиља. ПИРА је деловала у Северној Ирској, Енглеској, Републици Ирској, Холандији и Западној Немачкој. Циљ су јој били службеници британске владе, политичари, судије, важнији војни и полицијски службеници. До раних 90-их, у Јужном Армагу започела је са познатом снајперском кампањом и нападима на британске хеликоптере. У нападима у Енглеској убијено је најмање 60 цивила.

Током 1972. године забележену су 474 жртве терористичких напада. У нападу на британску армију, 1979. године, ИРА убија члана британске краљевске породице, војводу Маунтбатена од Бурме, кума принца од Велса, и уз њега 18 војника. У новембру 1987. терористи подмећу бомбу која експлодира приликом комеморације за жртве рата. Гине 11 људи¹⁶⁴.

ПИРА 31. августа 1994. проглашава прекид ватре. Од децембра 1995. до јула 1997. поново је, незадовољна преговорима, прекинула примирје, да би га обновила 1997. и то траје до данашњих дана. Уништила је све оружје до септембра 2005.

Из ИРА се још 1986. издваја мала група, Доследна, односно ИРА-континуитет, која се противи да Шин Фејн уђе у Доњи дом ирског парламента. Током 1997. издваја се и Истинска или Права ИРА (RIRA), као фракција која себе сматра наследником изворног републиканског бунта. RIRA, која себе назива Добровољци Ирске, представља илегалну организацију у Ирској и терористичку у Уједињеном Краљевству и САД¹⁶⁵.

¹⁶¹ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009., стр. 175.

¹⁶² Њихов мото гласи: „За свако решење – ми имамо проблем“

¹⁶³ И Џон Ленон је помагао у финансирању Ирске републиканске армије против Британаца почетком 70-тих година

¹⁶⁴ Преузето са: www.novihorizonti/Irish_Republican_Army. Приступљено 25.06.2017.

¹⁶⁵ Одговорна је за низ терористичких напада у Северној Ирској и Енглеској, од којих је најпознатији бомбашки напад на место Омага, у августу 1998, када је убијено 29, а рањено више од 300 људи.

Асиметрија по питању војне моћи била је на страни Енглеске током читавог периода сукоба, најпре за време владавине енглеског краља Хенрика II, када је од 1069. до 1171. године нападао и освојио Ирску, а тако је било и 1542. године, када Хенрик VIII заузима цело острво и проглашава себе за краља Ирске.

Користећи се савременом војном терминологијом, може се рећи да је асиметрије било најпре у погледу војне моћи у виду већег броја боље опремљених војника али и по питању тактике и процедуре, што свеукупно није давало никакву шансу најпре регуларној ирској војсци а касније и побуњеницима. Такав однос снага условио је да конвенционални рат на територији Ирске завршен још 1071. године, када је сукоб настављен, најпре дизањем устанака, да би се околности у потпуности промениле у 20. веку, преласком на терористичке нападе, формирањем Ирске републиканске армије.

Активности које изводи традиционална Ирска републиканска армија биле су бомбардовања, атентати, отмице, изнуђивање новца, кријумчарење, пљачке. Ова терористичка организација је убила око 3.200, а ранила око 36.000 људи¹⁶⁶. Њено руководство је стално у илегали и за њене терористе се тек када буду ухваћени или када настрадају од сопствених бомби или британских војника. Циљеви су им службеници британске владе, припадници британске војске и полиције у Северној Ирској, као и паравојне групе лојалиста у северној Ирској. На подручју Велике Британије циљеви су им подземне жељезнице, ресторани, шопинг центри, као и објекти британске војске широм Европе¹⁶⁷. Процењује се да је рат у Северној Ирској до сада коштао Британију 1.800 милијарди долара. Разоружање ИРА је почело у априлу 2002. године под хемингвејском паролом „Збогом оружје“. Било је потребно да прође још 3 године па да ИРА и званично преда оружје и посвети се само политичкој парламентарној борби за Северну Ирску¹⁶⁸.

4.2.4. Турско јерменски сукоб

Брутални прогони Јермена и других хришћанских народа на подручју Османског царства започели су крајем XIX века у време владавине султана Абдул Хамида II, а кулминирали су након Младотурске револуције 1908. и доласка Младотурака.

Током 1915. Русија и Турска су ушле у Први светски рат као непријатељи, а Турци су Јермене сматрали руском петом колоном. Већ 24. априла 1915. године почела

¹⁶⁶ Преузето са: www.novihorizonti/Irish_Republican_Army. Приступљено 25.06.2017.

¹⁶⁷ Шикман, М.: Тероризам-актуелни и могући облици, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука 2006., стр. 171.

¹⁶⁸ Преузето са: www.novihorizonti/Irish_Republican_Army. Приступљено 25.06.2017.

су масовна хапшења јерменских интелектуалаца од стране турских власти, а усвајање контроверзног анти јерменског Техчирског закона (турски *tehçig* = депортација) 29. маја 1915. године резултовало је догађајем који је постао познат под именом Геноцид над Јерменима.

Слика 7.: Геноцид над Јерменима

У периоду од 1915. до 1917. године у погрому над Јерменима страдало је између 600.000 и преко милион Јермена¹⁶⁹. Турске власти, никада нису признале да се то заиста и догодило, већ су упорно причале о грађанском рату и обостраним сукобима¹⁷⁰.

Иако доста касније, у односу на почињени злочин, као вид одмазде основана је Јерменска терористичка организација, АСАЛА (Војска за ослобођење Јерменије), која је деловала у периоду од 1973. до 1994. године, а у том периоду одговорна је за убиства 36 турских дипломата¹⁷¹.

Она је 1979. и 1980. године била једна од најактивнијих милитантних група региона, а имала је само један циљ, а то је освета Турској због геноцида који је извршен над припадницима тог народа у време распада османског царства 1915. године. Један од њихових најзначајнијих напада десио се 7. августа 1982. године, када је у експлозији бомбе и пуцњави која је уследила у Анкари, убијено 11, а рањено 63 људи.

Иако геноцид над Јерменима се не може сматрати за класичан Турско-Јерменски сукоб, јер друге стране у рату није ни било, Асиметрија је свакако била заступљена, о чему говори број жртава на Јерменској страни од преко милион убијених људи. Турска упорно брани тврдњу да је у питању био грађански рат, у коме је постојала и јерменска страна, а да је било жртава на обе стране, што је јако тешко доказиво а и да је истинита

¹⁶⁹ Прецизан број жртава Геноцида над Јерменима практично је немогуће одредити, али већина историчара се слаже са проценама да је страдало не мање од 800.000 и не више од 1,5 милиона Јермена.

¹⁷⁰ Држава Јерменија и јерменска дијаспора широм света је покренула опсежну акцију службеног признавања ових догађаја из Првог светског рата као геноцида. У Јерменији се сваке године 24. априла обележава Дан Мученика (односно Дан Жртава геноцида над Јерменима).

¹⁷¹ Њени припадници су 9. марта 1983. у Београду убили турског амбасадора Галипа Балкара.

тврђња, њоме се само поткрепљује став о постојању асиметрије, не само по надмоћности у погледу броја људи у сукобу, већ је асиметрија заступљена и по застрашујућем методу борбе против Јерменских хришћана. Масовна убиства, масакри, силовања, убиства деце, жена, немоћних и болесних, ако се томе дода још и извођење експеримената на људима, онда је јасно да је реч о застрашујућим методама које одступају од свих норми ратовања и овај сукоб уводе у сферу *асиметричног*. Оснивање Јерменске терористичке организације АСАЛА, са основним циљем, а то је освета за учињени геноцид над Јерменским становништвом, пре се може назвати контра тероризмом, јер примењене методе над Јерменима од стране Турака ни почему се не разликују од метода које примењују терористичке организације, а по бруталности и свирепости их чак и превазилазе.

4.2.5. Рат у Авганистану

Најбољи пример како из асиметричног рата може не само да се пређе у тероризам, већ може довести до уједињена терористичких организација које делују на различитим географским подручјима, јесте рат који је вођен између СССР-а и Авганистана¹⁷².

Овај рат трајао је од 1979. до 1989. године и учинио је прекретницу у развоју исламског тероризма. Све до почетка тог рата, исламске терористичке организације и поједине исламске државе које су спонзорирале тероризам деловале су углавном самостално и међу њима није било изражене повезаности нити синхронизованих активности. Међутим, после овог рата исламски тероризам је изашао финансијски, кадровски, технички, организацијски и у сваком погледу јачи. У исламским фундаменталистичким круговима рат у Авганистану је био схваћен као „свети рат“ и у Афганистан су пристизали фундаменталисти из многих исламских земаља, а посебно из Саудијске Арабије, Ирана, Египта, Сирије, Јемена, Судана и Туниса. Због својих интереса у том делу света, САД су почеле с применом прикривених операција путем којих су наоружавали муџахедине, обучавали их и организовали. Људство и остатак финансијских и других средстава осигуравали су исламски фундаменталистички кругови.

Целу ову операцију, у име исламских фундаменталиста, предводио је *Makatab Al-Khidamat* или *МАК - Services-Office*, на чијем челу су били Osama bin Laden i Abdulah Azam, подржани од стране обавештајних служби Ирана, Пакистана, Судана, Сирије.

¹⁷² Пре би се могло рећи да је СССР водио рат против локалних побуњеничких наоружаних формација у Авганистану.

Иран је, уз САД, био главни носилац наоружавања муџахедина. Makatab al-Khidamat је координирао финансијском помоћи коју су слале разне исламске организације, регрутовао борце широм исламског света и слао их на обуку у кампове који су постојали у Пакистану и Авганистану, координирао активности с ЦИА-ом и проналазио нове изворе прихода. Исламски терористи су из овог рата изашли искуснији, организованији, технички опремљенији, финансијски способнији, обogaћени знањем и с јаснијим идејама.

У том рату се на основу идеје свеисламског братства јавила потреба организовања мреже која би повезивала све исламске терористичке организације у једну организацију. Та терористичка организација би имала обележја *глобалне* (деловање по читавом свету), *мултинационалне* (окупљала би исламисте без обзира на земље порекла), *економске* (самоодржива), *верске* (ширење и наметање ислама), *политичке* (с циљем да цели свет буде јединствена исламска држава - Умма) и *паравојне организације* (коришћење свих облика неконвенционалних деловања укључујући и тероризам). Та би организација себе промовисала као заштитника ислама и свих муслимана ма где год они живели. На основу тих искустава и идеја, 1988. године створена је уговорна организација *Al-Qaida*, глобална мултинационална мрежа која повезује различите исламске фундаменталистичко-терористичке организације из многих земаља у једну организацију.

Al-Qaidu у тајности спонзоришу обавештајне службе земаља спонзора тероризма¹⁷³. *Al-Qaida* је успела развити својеврсну доктрину тероризма која се заснива на широком спектру неконвенционалних деловања. Она се може узети и као синоним глобалног тероризма, њој сада није потребна држава као упориште, склониште или извор финансија. Ова организација делује изван државних и националних оквира. Држава која је у почетној фази стварања и развоја новог глобалног тероризма одиграла одређену улогу била је Авганистан, разорена и осиромашена заједница племена, изнурена грађанским и ослободилачким ратовима, коју су 90-их година прошлог века углавном контролисали Талибани и локални „господари рата“. Својим верским фанатизмом, као и званичном државном политиком и економијом која је базирана на производњи и трговини наркотика, уз познато безбедносно наслеђе, Авганистан је био

¹⁷³ На овакав развој догађаја утицала је и Америка која се у рат у Авганистану умешала методом прикривених акција. Због свог интереса у том делу света, САД, преко својих тајних служби, наоружавају муџахедине, организују и изводе обуку са њима, дају им знање, технику и новац. Кадрове, борце и остатак финансијских средстава обезбеђују фундаменталистички кругови, посебно неке од муслиманских земаља тзв. Групе Д-8 (најразвијеније муслиманске земље).

погодна земља да у њој нови терористи, у почетној и рањивој фази, имају неопходну безбедност и слободу деловања.

Делује широм света и има ћелије у већини држава. Број припадника је непознат, а процењује се на неколико хиљада. Од оснивања *Al-Qaide*, њена активност је врло широка и протеже се широм света. Она позива на свети рат, прокламује мучеништво и одговорна је за многе терористичке и самоубилачке терористичке нападе¹⁷⁴. Извршила је низ самоубилачких терористичких напада, а од значајнијих су истовремени самоубилачки терористички напади на америчке амбасаде у Кенији и Танзанији августа 1998. године¹⁷⁵, напади на амерички разарач USS COLE у Јемену у октобру 2000. године, напади на САД 11. септембра 2001. године¹⁷⁶.

Може се рећи да након рата у Авганистану наступа ново поглавље у деловању и организовању исламског тероризма односно да је тероризам, као вид политичког насиља, био прави победник у рату, а не народ Авганистана или Американци који су се у њега умешали прикривеним акцијама.

4.2.6. Противпобуњеничка операција на Косову и Метохији 1998. Године

На територији КиМ 1998. године јединице Војске Савезне Републике Југослави (СРЈ) изводиле су класичну противпобуњеничку операцију против Ослободилачке војске Косова (ОВК). ОВК је најпре настала као терористичка организација, али је временом нарастала до нивоа гериле, али би под ударцима југословенских и српских власти бивала разбијена и једва преживљавала као терористичка организација.

Противпобуњеничка операција, против ОВК такође је један од примера асиметричног ратовања, јер се са једне стране налазила организована, обучена Војска СРЈ, а са друге стране ОВК, настала као терористичка организација, која је услед повољних околности, отворене подршке Запада, нарастала до нивоа гериле, али и као

¹⁷⁴ Доведени су у везу са нападима на америчке војнике у Јемену 1992. године. Преузели су одговорност за експлозију ауто-бомбе у Светском трговинском центру у Њујорку 1993. године, када је погинуло шест особа, а рањено преко хиљаду. Одговорни су за нападе на америчке војнике у Сомалији 1993. године, тврде да су оборили три америчка хеликоптера. Одговорни су за експлозију ауто-бомбе у главном граду Саудијске Арабије - Ријад. Извршили су атентат на египатског председника Мубарака. Поставили су бомбу у египатској амбасади у Пакистану, када је погинуло 20 људи. Извршили су терористички напад на америчке војнике у Саудијској Арабији, у Дархану, када је погинуло 19, а рањено око 50 америчких војника. Повезују се са планирањем атентата на папу Ивана Павла II у Манили 1994. године и председника САД-а Била Клинтона 1995. године на Филипинима. Овом треба додати бројне терористичке нападе које су починили припадници Ал Каиде на просторима Босне и Херцеговине, Косова и Метохије, Чеченије и Алжира.

¹⁷⁵ Убијено је преко 300 особа, а рањено је око 5.000 људи.

¹⁷⁶ Међутим, многи сматрају да САД немају никакав доказ да је *Al-Qaida* извршила нападе 11. септембра 2001. године. Сумњу потврђује и чињеница да до сада ни Ал Каида нити било која друга терористичка организација није преузела одговорност за извршене нападе.

таква ипак инфериорна у односу на Војску СРЈ у сваком погледу.

Асиметрија се посебно односила на организацију и методу указује на различитост оперативног концепта или тактичке доктрине у односу на противника. Технологија се односи на адекватност и потпуну искоришћеност напредније технологије у сузбијању асиметричних претњи.

Према професору Симеуновићу опасно је изједначавање тероризма са герилом јер како каже: „томе увелико доприноси то што се тероризам и герила као облици оружане политичке борбе често примењују комбиновано, као и то што се у зависности од фаза свог слабљења и јачања фактички неретко преливају једно у друго при чему се у јавности задржава већ изграђен став да је и даље на делу тероризам односно герила“¹⁷⁷. Управо ово изједначавање може довести до погрешног избора методе борбе, јер није исто борити се против терориста, као против гериле. Тако је ОВК постајала герила, најпре због омасовљавања организације по питању броја чланова, а затим и због отвореног ношења оружја, показивања лица и стицања подршке у делу народа. Само нарастање организације по броју чланова (терориста) и када је број терориста велики није довољан услов за преквалификавање тероризма у герилу, већ је потребно испунити и остале услове. Међутим, када, услед доминације једне стране у сукобу (у конкретном случају Војске СРЈ) дође до немогућности друге стране (ОВК) да се супротстави на конвенцијални начин, прибегава враћању на почетак, а то је деловање као терористичке организације док се не појаве повољнији услови.

¹⁷⁷ Симеуновић Д.: Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2009, стр. 27.

ЗАКЉУЧАК

Никада се не може са сигурношћу тврдити да ће нешто добро произаћи из ратова. Огромна већина последњих ратова вођени су у директном сукобу са међународним нормама и резолуцијама Уједињених Нација. Иако постоје норме и регулације у вези ратова, проблем представља то што је њихова стварна улога сасвим ограничена и оне обично служе као лажна маска за неморалност, бруталност и варварство модерних ратова. Међутим, оно што се са сигурношћу може тврдити јесте да ће средства која ће се у рату користити бити намењена за убијање и разарање и да никако не могу служити за остваривање морално оправданих циљева.

Настојање да се остваре сопствени циљеви на сваки начин и по сваку цену, уз тежњу да се спрече и минимизују сопствени губици, довешће до максималног ангажовања сопствених ресурса у почетној фази рата уз употребу софистициране технике и убојних средстава великог домета. На тај начин ће рат пре него што и почне постати асиметричан и натераће другу страну у сукобу да шансу тражи у сфери неконвенционалног начина ратовања, док ће они најупорнији тежити да рат продуже у бесконачност применом терористичких активности.

Наметање западних вредности, односно инсистирање на поштовању људских права са једне стране, а грубо кршење истих уз обилато коришћеног термина „коллатерална штета“ са друге стране, уз већ наведену несразмеру у погледу војне, економске, политичке и било које друге моћи, у будућности може само продубити јаз између „великих“ и „малих“ држава, на тај начин анимирајући већ постојеће екстремистичке организације да се одреде за тероризам, као покушај продужетка борбе у околностима у којима ће имати веће шансе за успех.

ЛИТЕРАТУРА

1. Биланчић М, Грубић А., Самоубилачки тероризам: стратешке и социјеталне димензије, Знанствени рад.
2. Вејновић Д., Шикман М. и Радуљ С.: Друштвени аспекти тероризма, Бања Лука, 2006.
3. Војна енциклопедија, том 1, Београд, 1980.
4. Војни лексикон, ВИЗ, Београд, 1981.
5. David L., *Asymmetric Warfare: Old Method, New Concept*,. ROA National Security Report, март 2001.
6. Димитријевић В.: Страховлада, Рад, Београд, 1985.
7. Димитријевић В.: Тероризам, Радничка штампа, Београд, 1982.
8. Доктрина Војске Србије, Београд, 2012.
9. Ечевериа А.: Оптимизација хаоса на нелинеарном бојишту, Информациони билтен, број 2/2002, ЦВНДИ, Београд, 2002.
10. Zini A.: *A commander's Reflections*, Naval Institute Proceedings.
11. Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2007.
12. *International Encyclopaedia of Terrorism*, Chicago, London: Fitzroy Dearborn Publishers.
13. Johnson C, *Blowback: The Cost and Consequences of American Empire*, New York, Owl Books, 2000.
14. Johnson, J. T.: *Just War Theory Responding Morally To Global Terrorism*, 2003.
15. Kegley, C.: *The New Global Terrorism*., New Jersey: Prentice Hall, 2003.
16. Курмон Б. и Рибникар Д.: Асиметрични ратови. Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње, НИЦ Војска, Београд, 2003.
17. Laqueur, W.: *Postmodern Terrorism*, pp. 151 – 159 in Charles W. Kegley, Jr. (ed.), "The New Global.
18. Laquer, Walter: *A history of Terrorism*, New Brunswick, NJ; London, Transaction, 2001.
19. Лексикон безбедности, Београд, 1989.
20. Мала енциклопедија просвете, Издавачко предузеће Просвета, Београд, 1970.
21. Marques, P. I., *The Contribution of the European Union*, in United Nations office for drug control, and crime prevention, *Symposium: Combating international terrorism: The contribution of the United Nations*, 2003.
22. Мес S. и Johnson D.: *Asymmetry and u.s. Military strategy: Definition, background, and strategic Concepts*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2001.

23. Мијалковски М.: Тероризам и противтерористичка борба, Војна Академија, Београд, 2003.
24. Nolan, Janne E., urednik (1994.) Global Engagement: Cooperation and Security in the 21st Century. New York: Brookings Institute.
25. Oxford English Dictionary, Fifth Edition, on CD rom, version 2.0.
26. Политичка енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1975.
27. Поповић Б.: Нови глобални тероризам, Зборник радова, Национална и глобална безбедност, Београд, 2005.
28. Поткоњак-Лукић Б.: Презентација: Физиономија савремених ратова и оружаних сукоба.
29. Радивојевић З.: Праг примене међународног хуманитарног права, Прегледни рад, Правни факултет, Ниш, 2013.
30. Речник српскохрватскога књижевног језика, књига 1, Матица српска и Матица хрватска, Нови Сад и Загреб, 1967.
31. Речник српскохрватскога књижевног језика, књига 4, Матица српска и Матица хрватска, Нови Сад и Загреб, 1967.
32. Richardson, L., Terrorist as Transnational Actors, in: The Future of Terrorism, Max Taylor & John Horgan (eds.), 2000.
33. Сакан М.: Израда писаних саопштења у генералштабној школи Војске Југославије, Сектор за ШОНИД, Београд, 2000.
34. Симеуновић, Д., Критички оглед о утврђивању времена настанка тероризма и његовим претечама, Београд, 2009.
35. Симеуновић Д, Тероризам, Правни факултет, Београд, 2009.
36. Симеуновић, Д.: Савремени тероризам, Југословенски поглед, НИП Пословна политика,
37. Социолошки лексикон, савремена администрација, Београд, 1982.
38. Станковић, Н.: Тероризам и финансирање тероризма, Европски Универзитет Брчко Дистрикта, Маркос, Б.Лука, 2014.
39. Schmid, R. A., Jongman J. A.: Political Terrorism: A New Guide to Actors, Autors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature, (2nd ed.) 1988.
40. Галијан М.: Безбедносни менаџмент у супротстављању и борби против тероризма (монографија), Војна академија, Београд, 2010.
41. Теофиловић Т. и Теофиловић Х.: Тероризам као облик угрожавања безбедности, Правни факултет - Интернационални Универзитет у Новом Пазару
42. Томашевски.К.: Изазов тероризма, НИРО Младост, Београд, 1983.

43. H.G.Summer Jr., On Strategy, Novato, Presido Press, 1995.
44. Homer-Dixon, T.: The Rise of Complex Terrorism, In: Foreign Policy, 2002.
45. Cohen, Richard-Mihalka Michael Cooperative Security: New Horizons for International Order.
46. Cohen, Richard-Mihalka Michael (2001.) Cooperative Security: New Horizons for International Order, The Marshall Center Papers No. 3, The George C Marshall European Center for Security Studies.
47. Cooperative Security: New Horizons for International Order By Richard Cohen and Michael Mihalka, The Marshall Center Papers.
48. Шикман М, Тероризам, Факултет за безбједност и заштиту, Универзитет Синергија, Бања Лука, 2009.
49. Weinberg, Leonard et al.: The Challenges of Conceptualizing Terrorism, Terrorism and Political Violence, 2004.
50. Warden, John A. Col USAF, Employing Air Power in the 21st Century, 1992.
51. William S. Lind, Keith Nightengale, John F. Schmitt, Joseph W. Sutton, Gary I. Wilson: The Changing Face of War: Into the Fourth Generation, Marine Corps Gazette, 1989.
52. White JR.: Terrorism, Aleksandria press, Belgrade, 2004.

Часописи и зборници радова:

- 1 Antulio J.Echevarria II: „Optimizing Chaos on the Nonlinear Battlefield“, Military Review, 5 (September-October) 1997.
- 2 Димитријевић И.: Проблематика научно-теоријског дефинисања тероризма, Часопис Безбедност 6/2005.
- 3 Кесеровић Б.: Тероризам, чланак у Вечерњем листу.
- 4 Williams S. Lind, Understanding Fourth Generation War, Military Review, септембар – октобар 2004. године.

Интернет:

- 1 Antulio J. Echevarria, Fourth-Generation War and Other Myths, Strategic Studies Institute, November 2005, <http://www.StrategicStudiesInstitute.army.mil/>
- 2 C. Perrow, National Defence University, maj 2003 ([http:// www. ndu. edu](http://www.ndu.edu))
- 3 www.picsearch.com
- 4 www.airforcehelper2000.netfirms.com/afh04.htm,
- 5 www.procedings.org/procedings/articles00

- 6 www.novihorizonti./Teror.
- 7 www://novihorizonti/Irish_Republican_Army
- 8 www.fema.gov/library/teror.htm.
- 9 www.kms1.isn.ethz.ch/Narcoterrorism.pdf.